

TARIM VE MÜHENDİSLİK

**KIRSAL
ALANDA
ÖRGÜTLENME!!!**

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Adına Sahibi
Mahir GÜRBÜZ

Sorumlu Yazışları Müdürü
Erdinç ÇINAR

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Yazılar, dosya kağıdına, daktilo ile seyrek satırla iki kopya olarak yazılmalı, yazı özeti, yazarın kısa özgeçmişi, adres ve telefonları ile birlikte gönderilmelidir. Yazı eki olan fotoğraflar net ve temiz olmalı, grafik ve şekiller basım için aydınlar ya da beyaz kağıda rapido ile çizilmelidir. Özgün ve derleme yazılarda yararlanılan kaynaklar, çeviri yazılarda ise çevirinin yapıldığı kaynak belirtilmelidir.

Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın yazarına geri verilmez.

Özgün ve derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluk ise çevirene aittir. Ziraat Mühendisleri Odası'nı ve Tarım ve Mühendislik Dergisi'ni hiçbir şekilde bağlamaz.

Yayın Kurulu, gönderilen yazılar üzerinde gerekli gördüğü düzeltmeyi yapmaya yetkilidir.

Dergide yayınlanmış yazılar kaynak göstermek koşuluyla başka yayın organlarında yayınlanabilir ya da aktarılabilir.

ABONE KOŞULLARI

Ziraat Mühendisleri Odası

Türkiye'deki üyelerine parasız gönderilir.

Bir adet dergi bedeli: 1.000.- TL.

Bir yıllık abone bedeli: 4.000.- TL.

Ziraat Fakültesi öğrencilerine % 50 indirim yapılır.

YÖNETİM YERİ

Ziraat Mühendisleri Odası

Karanfil Sok. 34/14

Kızılay-ANKARA

Tel: 125 05 55 - 118 31 15

REKLAM FİYATLARI VE KOŞULLARI

Arka Dış Kapak	:	400.000.- TL.
Ön İç Kapak	:	350.000.- TL.
Arka İç Kapak	:	300.000.- TL.
İç Sayfa	:	200.000.- TL.
1/2 Sayfa	:	150.000.- TL.
1/4 Sayfa	:	100.000.- TL.

Bu fiyat siyah-beyaz baskılar için geçerlidir. İç ve dış kapaklarda renkli baskı istenilebilir. Ek renk kullanıldığında her ek renk için 40.000.- TL. ek ödeme yapılır. Derginin sayfa boyutları 20x27 cm'dir. Reklam filmlerinin hazırlanmasında bu boyutların göz önüne alınması ve filmlerin pozitif olması gerekir.

Sürekli reklam yayınlanması isteklerinde % 20 indirim yapılır.

TARIM VE MÜHENDİSLİK

SAYI: 31/1989

İÇİNDEKİLER

Köy-Koop Merkez Birliği Kurulmalıdır 1
TMMOB Ziraat Müh. Odası Merkez Yön. Kur.

Kooperatifçilik..... 3-10
Muzaffer SENCER

Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçiliğin
Gelişmesi, Temel Sorunları ve Çözüm
Önerileri..... 11-14
Prof. Dr. Ziya Gökalep MÜLAYİM

Köy-Koop'ta Yeniden Dirilişe Doğru..... 15-16
Nedim TARHAN

Tarımsal Sorunlar ve Örgütlenme
Zorunluluğu..... 17-20
Ziraat Y. Müh. Güven BURMA

Kırsal Alanda Kooperatiflerin Önemi ve
Kooperatif Benzeri Birleşmelerin
(Kooperation) Nitelikleri..... 21-24
Prof. Dr. Nurettin YILDIRAK

Akın Özdemir'in 10. Yılı için:
"Gülüşleri Gülüşlerimiz"..... 25
Muzaffer İlhan ERDOST

Üç ayda bir yayımlanır.
Kapak: Savaş ÇEKİÇ

Baskı: MAYA Matbaacı-
lık Yayıncılık Ltd. Şti.
TEL: 118 01 53

Köy-Koop Merkez Birliği Kurulmalıdır

Yasaların ve hukuk kurallarının hiçe sayıldığı Köy-Koop Merkez Birliği'ni kurmak için başvuruda bulunan 8 il birliğinin girişimine gösterilen tavır ile bir kez daha yaşadık.

Kırsal kesimde yaşayan ve tarımsal ürünlerimizin tamamına yakını üreten küçük işletme sahiplerinin üretimlerinin sürekliliğini sağlamak, kendi ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak, daha açık bir ifadeyle kendi yokoluşlarını engellemek amacıyla oluşturdukları Köy-Koop üretici kooperatifleri, uzun yıllar ülke tarımına ve üreticisine katkılarda bulunmuşlardır. Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı bir ülke olma özelliğini koruyan ülkemizde, nüfusun % 50'ye yakın kısmı kırsal alanda yaşamakta ve istihdam edilmektedir. Kooperatifçilik hareketi kırsal alandaki ekonomik dengeyi koruma ve tek tek küçük üreticileri birleştirme doğrultusunda önemli bir etkinlik olup, bizimki gibi gelişmekte olan ülkelerde, sağladığı ekonomik yararların yanı sıra gönüllü bir birlik olması nedeniyle sosyal yapının geliştirilmesinde de önemli bir aktivitedir. Nitekim, yasa koyucular, konunun ülkemiz açısından yadsınmayacak önemini gözönünde bulundurarak, kooperatifçilik hareketinin devlet tarafından desteklenmesi ve geliştiril-

mesi görevini Anayasamızın 171. maddesinde tanımlamışlardır.

Bugün gelişmiş birçok ülkede ve özellikle önümüzdeki süreç içerisinde yer almayı hedeflediğimiz AT ülkelerinde kooperatifler sosyal yapının önemli bir unsuru ve demokratik yapının değiştirilemez bir taşı olarak değerlendirilmişlerdir. AT'de üretici ve tüketicilerin çıkarlarının korunmasında önemli bir araç olarak ele alınan kooperatifçilik, devlet tarafından özendirilmekte, desteklenmekte ve birçok kolaylıklar sağlanmaktadır.

Ülkemiz yasal çerçevesinde ve AT ülkelerinde hal böyle iken geçtiğimiz günlerde Köy-Koop Merkez Birliği'nin kurulması amacı ile 8 il birliğinin yapmış olduğu girişimin Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından engellenme çabası ülkemiz kırsal kesimi, hukuk kurallarımız ve toplumsal yapımız açısından kaygı verici bir yaklaşımdır. Hepsi yasal bir kurum olan yine yasanın belirttiği gereklilikleri yerine getirerek Merkez Birliği'nin kurma çalışmasını yürüten il birliklerinin temsilcilerine daha başlangıçta karşı çıkarak merkez birliğini kurdurmayacağını belirtip, başvuruda bulunan birliklerde ani ve hızlı bir denetleme istemini başlatarak baskıda bulunmaya kalkan Ba-

kanlık yetkililerinin Anayasayı ve yasalarımızı hiçe sayan bir davranışları kırsal kesime hizmet götüren bir mesleğin temsilcisi olan Oda'mız tarafından kuşkuyla karşılanmıştır.

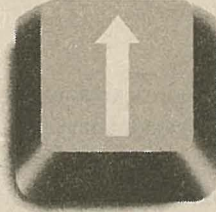
Üreticilerin örgütlendiği kooperatifler, kooperatiflerin örgütlendiği kooperatif il birlikleri ve birliklerin örgütlendiği Merkez Birliği şeklindeki dikey, merkezi, demokratik örgütlenme zincirinin oluşturulması yasalarda da yer almakta olup, bu örgütlenme için gerekli işlemler tanımlanmıştır. Şurası çok açıktır ki demokratik bir hukuk devleti olma özelliğini taşıyan ülkemizde, bu tanımlamaların gözardı edilmesi, konunun kişisel yaklaşım ve yorumlarla ele alınması siyasi iktidarın ayırmedici davranışları Köy-Koop Merkez Birliği'nin kurulmasını belki bir süre için geciktirebilir, ancak engelleyemez. Uluslararası platformda ülkemiz demokrasi anlayışının tartışıldığı bir dönemde gündeme gelen bu davranıştan doğacak kayıplar yalnızca birlik üyelerini değil, tüm toplumumuza ilgilendirecektir.

Hergün kırsal alanda yaşayan insanlarımız ile yüzyüze gelen, onların ekonomik ve sosyal sorunlarına ortak olan bir mesleğin mensupları olarak, Köy-Koop Merkez Birliği'nin bugüne kadar kurulamamış olmasını geç kalınmış bir çalışma olarak değerlendirirken, ülkemiz tarımı ve demokrasimize yadsınmayacak katkılar sağlayacak bu örgütün kurulmasını engelleyici tavrın bir an önce değiştirilmesini diliyoruz, tüm kamuoyumuzu Merkez Birliği'nin kurulması çalışmalarını desteklemeye çağırıyoruz. □

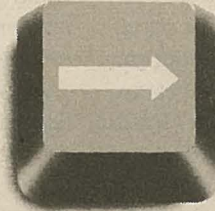
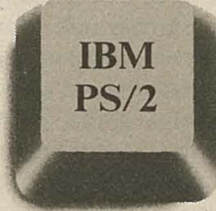
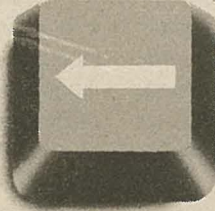
TMMOB ZİRAAT
MÜHENDİSLERİ ODASI
YÖNETİM KURULU

EKSPRES - BİM'DE IBM PS/2™ İLE YEPYENİ BOYUTLAR

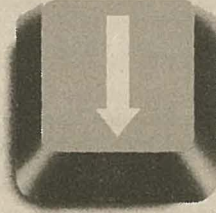
ÜSTÜN SERVİS

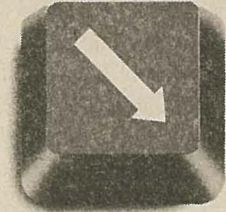
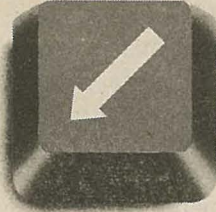
**ÇOK
KULLANICILI
ORTAM**
PC/MOS-386
UNIX-XENIX

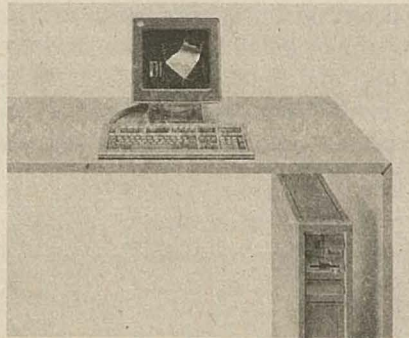
**UYGULAMA
YAZILIMLARI**
Entegre ticari
programlar

**ENDÜSTRİYEL
UYGULAMALAR**

İLETİŞİM SİSTEMLERİ
IBM PS/2 serilerinin
büyük boy sistemlere
bağlantısı konusunda
yepyeni teknik çözümler

MASA ÜSTÜ YAYINCILIK
Türkçe Pagemaker 3.0,
Publisher's Type Foundry,
özel görüntü okuyucu ve
lazer yazıcılarımızla IBM
PS/2 bu konuda da çok güçlü...

EKSPRES-BİM BİLGİSAYAR HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ: Cinnah Cad. 35/1-18 Çankaya-ANKARA
Tel: (4) 139 66 11 (4 Hat) • Tlx: 46 453 mgma tr • Fax: (4) 138 88 74
İSTANBUL BÜROSU: İstiklal Cad. Halep İşhanı 140/37-38-39 Beyoğlu-İST.
Tel: (1) 151 69 54 - 151 69 55

Kooperatifçilik

Muzaffer SENCER

Kooperatif, en genel tanımıyla, çeşitli ekonomik birimlerin ortak bir amaçla ve eşitlik temeli üzerinde isteğe bağlı olarak oluşturdukları ekonomik örgütlerdir (1). Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, kooperatifçilik, belli bir etkinlik alanına özgü değildir.

Öte yandan, kooperatifçilik üreticilerin olduğu kadar, tüketicilerin ekonomik amaçlı örgütlenmelerini de içerir. Ancak kooperatif, gerek tarihsel kökeni, gerekse bugünkü biçimiyle özellikle tarımsal bir örgütlenme olarak belirmiştir (2).

Yine egemen biçimiyle kooperatif aracılık işlerinin doğrudan üreticiler tarafından yerine getirilmesi amacıyla oluşmuş örgütlerdir (3). Bu durum, tarımsal üretimin kendine özgü niteliğinden doğar.

Tarımsal üretim, öteki üretim etkinliklerinden değişik olarak, her şeyden önce toprak gibi alanı ve verimliliği sınırlı bir üretim etkenine bağlıdır. Genellikle küçük boyutlu işletmeler içinde örgütlenmiş olan tarımsal üretim; türü, niteliği ve hacmi bakımından geniş ölçüde doğa koşullarına ya da denetlenemeyen etkenlere göre değişkenlik gösterir. Öte yandan, tarımsal ürünlerin istem piyasası sınırlı olduğu gibi (4) ürünlerin sunumu, fiyat değişikliklerine ayak uyduracak esneklikten yoksundur.

Tarımsal üretimin bu yapısal özelliği, ürünlerin zamanında pazarlanarak uygun fiyatla değerlendirilmesine olanak vermez. Bu nedenle tarımsal işletmeler ürün fazlasını pa-

raya dönüştürerek sermaye birikimi yapmak ve böylelikle üretim güçlerini geliştirerek üretimi artırmak olanağından yoksun kalır. Öte yandan, tarımsal girdilerden yararlanmak üzere sermaye gereksinmesi duyanlar, bunu örgütlü ya da örgütsüz kaynaklardan yüksek faiz karşılığında borçlanarak sağlarlar. Bu durumda, ya giderek artan bir borç altına girer ya da üretim artışıyla elde ettikleri geliri aracı kuruluş ya da kişilere aktarmış olurlar.

İşte tarımsal üretimi geliştirmek, (hiç değilse işletmenin geçimlik düzeyini korumak üzere) duyulan kredi gereksinmesini uygun koşullarla karşılamak ve kredi kârını aracılarla kaptırmamak amacıyla üreticilerin aralarında örgütlenmeleriyle, en sık rastlanan bir kooperatif türü olan kredi kooperatifleri oluşmuştur. Kredi kooperatifçiliği üreticilerin kendi girişim ve katılmalarıyla oluşan ve sermayeye borçlanmalarını sağlayan bir örgütlenmedir.

Tarımsal üretimin en belirgin özelliklerinden biri de, ürünlerin kolay bozulabilir ve güç korunabilir (depolanabilir) bir nitelik taşıması ve kısa sürede pazarlanmak zorunda olmasıdır.

Ürünlerin bu özelliği, üreticilere pazarda uygun satış koşulları arama olanağı vermediği gibi, pazarlama maliyetini tek tek üreticilerin gücünü aşan bir düzeye çıkarır.

Sonu ve istem (arz ve talep) esnekliği bulunmayan tarımsal ürünlerin kısa sürede ve yüksek maliyetle pazarlanmak zorunda olması, serbest piyasa koşullarında bu işlemin çok

sayıda ve yüksek kârlılıkla çalışan araçlar eliyle yapılmasına yol açar.

Pazarlama kârı, üreticinin eline geçen fiyatla tüketicinin ödediği fiyat arasındaki farktan, (dağıtım payından) kaynaklanır. Aracının eline geçen bu fiyat farkı, ürünün türüne göre değişiklik göstermekle birlikte ilkece çok büyüktür.

İşte üreticilerin, aracıyı kaldırarak ürünlerini doğrudan pazarlamak ve dağıtım payını azaltarak (5) kendilerinde alıkoyabilmek amacıyla örgütlenmeleri, yine sık rastlanan bir kooperatif tipi olarak pazarlama (satış) kooperatiflerinin oluşmasına yol açmıştır.

Satış kooperatifleri, pazarlama giderlerini azaltarak tüketimi özendirme ve tüketicinin ödediği fiyattan daha çok pay almak üzere kimi pazarlama işlemlerinin araçlarının elinden alınması amacıyla üreticiler tarafından kurulmuş örgütlerdir. Pazarlama kooperatifçiliği, üreticilere ürünlerini pazarlamada yardımcı olacak her türlü eylemi kapsar.

Görüldüğü gibi, tarımsal kooperatifçilik, üreticilerin güçlerini birleştirerek tek başlarına sağlayamayacakları olanaklar yaratmak ve başkaları tarafından yapılan hizmetleri doğrudan yerine getirmek üzere gerçekleştirdikleri gönüllü ortaklıklardır (6). Tarım kooperatiflerinin kurulmasında rol oynayan temel etken, tarımsal üretimin yapıca zayıflığıdır. Tek başlarına üretimi geliştirici önlemler alamadığı gibi, pazar koşulları karşısında güçsüz durumda olan üreticilerin bireysel olanaklarının sınırını aşmalarına yardımcı olur.

Kooperatifçiliğin üreticilere sağladığı sayısız yararlar vardır. Bunlardan başlıcaları şöyle özetlenebilir:

Kooperatif aracılığıyla üyeler, güçbirliği yoluyla aracıyı ortadan kaldırarak ve pazarda güç kazanarak fiyatlar üzerindeki denetimlerini artırurlar.

Yine kooperatifçilik, üreticilerin piyasa isteklerine uyma olanak-

tarım ve mühendislik

larını artırarak pazara yönelik üretimi özendirir.

Kaynakları birleştirerek üyele-
rin tek başına girişemeyecekleri yatırımlara olanak sağlar.

Üretimin küçük birimler içinde örgütlenmesinin yarattığı sorunları azaltır. Başka bir deyişle, girdilerden ekonomik olarak yararlanmalarını sağladığı gibi, tam kapasite ve düşük maliyetle çalışmasını gerçekleştirir.

Çeşitli risklerin paylaşılmasını sağlarken, tarım ürünlerinin spekülasyon amaçlarıyla kullanılmasını önler.

Üretim tekniğinde gelişmeler yaratarak ürünün niteliğini yükseltir.

Tüketim ve yatırım kalıplarının olgunlaşmasını ve ekonomik davranışların oluşmasını kolaylaştırır.

Üreticilerin gelirlerini artırarak çeşitli hizmetlerden yararlanmalarını ve yaşama düzeylerinin yükselmesini sağlar.

Pazarda fiyat düzeyinin düşük belirmesine yol açarak topluma katkıda bulunurken, satın alma gücünü yükselterek öteki toplum kesimlerinin gelişmesine yardımcı olur.

Üyeler arasında dayanışma, işbirliği ve eşgüdüm anlayışını geliştirerek toplumsallaşma ve demokratikleşmeye katkıda bulunur.

Ekonomik ve siyasal bilinçlenmeyi artırdığı gibi, yerel önderlerin yetişmesine olanak verir.

Bütün bu özellikler, kooperatifçiliğin 19. yüzyılda başlayan gelişme süreci içinde kazandığı işlevlerdir.

Ülkemizde tarihi yüzyılı aşkın bir geçmişe dayandığı halde kooperatifçiliğin yeterince gelişme olanağı bulamadığı bir gerçektir.

TARİHÇE

Osmanlı döneminde kooperatifçilik hareketi, ilk kez 1864 yılında Balkanlarda Tuna Valisi olan Mithat Paşa'nın eliyle ve "Memleket Sandığı" adlı kuruluşlarla başlamıştır. Pazar için üretimde bulunmakla birlikte sermaye sıkıntısı çeken çiftçilerin

kredi gereksinmelerini karşılamak üzere kurulan bu sandıklar, giderek bütün Rumeli ve Anadolu'ya yayılmıştır.

Memleket sandıklarına gereken ödünç (kredi) sermayesi yerel üreticilerden sağlanmıştır. Başlangıçta köylünün sandığa katkısı, elverişli zamanlarda işlediği kamu toprağından elde edilen ve Köy Yaşlılar Kurulu'nca satılan ürün karşılığının yatırılması biçiminde olmuştur. Ancak bu uygulama kötü kullanımlara yol açtığı için sandık katkısı başka yoldan sağlanmış, sandık sermayesine katılma bir çift öküze sahip köylüden alınan 15 kg. buğdayın satılması yoluyla olmuştur. Sandık sermayesi, 200 altına ulaşması durumunda, gereksinme duyanları inanca ya da ipotek karşılığı % 12 faiz ve kısa süreyle kredilendirmek üzere kullanılmıştır.

Ancak, sermayesinin yetersizliği sandıkların etkinliğini engellediğinden yeni kaynaklar aranmıştır. Bu amaçla, 1883 yılından başlayarak Memleket Sandıkları'na ayrılmak üzere aşar vergisi, "menafi (yarar) hissesi" adıyla % 1 oranında artırılmıştır. Bu kaynaktan ötürü adı "Menafi Sandıkları'na dönüşen ve devlet denetimine alınan Memleket Sandıkları" bir süre canlanmışsa da, kredilerin geri ödenmeyişi nedeniyle giderek mali olanaklardan yoksun kalmıştır. Bu gelişmeler üzerine merkezden yönetilen bir kredi kurumuna gereksinme duyulduğundan, sözügeçen sandıkların yerini 1888'de Ziraat Bankası almıştır.

Görüldüğü gibi elverişli koşullar bulamadığı için etkinlikçe çok sınırlı kalan kooperatifçilik girişimleri aynı nedenlerle uzun süre duraklama göstermiştir.

Gerçi 2. Meşrutiyeti izleyen yıllarda ülkemizde de tarım satış kooperatiflerinin ilk örneklerine rastlamak olanaklıdır. Sözgelimi 1911'de çoğunluk yabancı alıcılar ve aracılarının denetimi altında bulunan Aydın yöresi incir üreticileri, piyasa koşul-

larına karşı korunmak amacıyla "İncir-Himayeyi Zürra Anonim Şirketi" adıyla ilk üreticiler birliğini oluşturmuştur. Bu birlik, 1914 yılında kooperatiflere mali (parasal) destek sağlamak üzere "Milli Aydın Bankası"nın kurulmasıyla yerini "Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı"na bırakmıştır. Ancak çağdaş anlamdaki ilk tarım satış kooperatifi niteliği taşıyan bu kuruluş da uzun ömürlü olmamış ve savaş yıllarında çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Türkiye, Osmanlı döneminden, tarımsal sermaye birikiminde bulunmak şöyle dursun, geçimini bile sağlayamayan üreticilerden oluşmuş bir tarım kesimi aktarmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım üzerindeki ağır vergi yükü kaldırılırken tarımsal ürünlerin değerlendirilmesini ve üreticinin korunmasını amaçlayan kimi girişimler olmuştur. İlk kez 1924'te "İtibarı Ziraat Birlik"lerle bağımsız tarımsal kredi örgütleri kurulmuş, ancak kooperatifçilik yolunda gerçek adım, 1929'da çıkarılan Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu'yla atılmıştır.

Kooperatif adının resmen ilk kez kullanıldığı bu tarihten başlayarak günümüze kadar çeşitli yasalarla düzenlenmek istenen bir kooperatifçilik süreci açılmıştır. bu sürecin önemli aşamaları 1935'te yürürlüğe giren 2834 sayılı "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri"ne ilişkin yasayla 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri" yasası olmuştur. Bu ikinci yasa, 1972'de yerini günümüze kadar kredi kooperatiflerinin çalışmalarını düzenleyen 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu"na bırakmıştır.

Bu arada, çıkarılan özel kooperatif yasaları bir yana 1969'da yürürlüğe giren 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu"yla ayrı yasalara göre çalışan tüm kooperatifler genel hükümlere bağlanarak bu alanda bir birlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de kooperatifçilik hareketi, yasalasma konusunda olduğu gibi, örgütlenme alanında da gerçek hızını 1960'dan sonra kazanmıştır. Bu yönde ilk güdü 1961 Anayasası'ndan gelmiştir. Tarımsal üretimin geliştirilmesi ve tarımsal ürünlerle emeğin değerlendirilmesini öngören Anayasa, kooperatifçiliğin ülke kalkınmasında rolünü kavrayarak devleti bu konuda gelişme sağlayıcı önlemler almakla görevlendirmiştir.

Kalkınma Planları da Anayasasının gösterdiği yolda kooperatiflerin kurulup geliştirilmesini ilke olarak benimsemiştir.

1. Kalkınma Planı, küçük ve orta üreticilerin üretimde ve ürün değerlendirmede büyük işletmeler düzeyine ulaşabilmeleri için kooperatifçiliğin desteklenmesini öngörmüştür. 2. Plan, tarımsal girdi ve kredi gereksiniminin karşılanması ve ürünlerin pazarlanması alanında kooperatiflerin özendirilip desteklenmesini amaçlayan önlemler getirmiş, 3. Plansa kooperatifleri tarımsal üretim kaynakları ve tasarruf olanaklarını kalkınma amaçlarına yöneltici bir araç olarak görmüştür. Etkin ve demokratik bir kooperatifleşmeyi amaçlayan 4. Plana gelince, tarıma ve tarımla ilgili endüstri ve hizmetlere ilişkin yatırımların bir bölümüyle kooperatifler eliyle yapılmasını öngörerek bu örgütlenmeye önemli işlevler yüklemiştir.

Açıklanan ilkelere uygun olarak Türkiye'de kooperatifçilik devlet eliyle düzenlenmiştir. Devlet, sözü geçen yasalarla kooperatifler alanında eşgüdüm, finansman, yönlendirme, gözetim, özendirme, eğitim görevleri üstlendiği gibi, yasal kurallamalar ve örnek sözleşmelerle kooperatiflerin kuruluş, örgütlenme ve işleyişlerini düzene bağlamıştır. Yasal önlemlerin yanısıra kooperatiflerle ilgili işlemleri yerine getirmek üzere kamu yönetimi örgütüne yeni birimler eklenmiş ve bu amaçla çeşitli kamu kuruluşlarına görevler verilmiştir. Kooperatif şirketlerin kuruluş, çalışma ve

denetimine ilişkin işlemleri yerine getirmek üzere Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Müdürlüğü'nün yanısıra, tarımsal kooperatiflerin çalışmalarında yol gösterici plan, proje hizmetlerini yürütmek ve kooperatiflere kredi ve teknik yardım önerileri sunmak üzere Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan birimleri bir örgüt içinde toplamak amacıyla 1973'te Köyişleri Bakanlığı'na bir Kooperatifler Genel Müdürlüğü'nün eklenmesiyle Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı oluştururken, kooperatiflerin finansman işi Ziraat Bankası'nca verilmiştir (7).

1980 yılı Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası olduğu gibi kooperatifçilik konusunda yeni bir yaklaşımın benimsendiği bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemin temel anlayışını dile getiren 1982 Anayasası 171. maddesinde, devlete "milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alma" ödevi yüklerken, kooperatifleri devletin "her türlü kontrol ve denetimi" altına alarak siyasetle uğraşmaktan ve siyasal partilerle işbirliği yapmaktan alıkoymuştur.

Tüm ekonomik yapıda olduğu gibi tarımda da serbest piyasa koşullarını egemen kılmayı amaçlayan 5. Plan aynı anlayışla genelde ekonomik ve toplumsal örgütlenme konusundaki tutumunun bir sonucu olarak tarımda kooperatif örgütlenmesini gözardı etmiştir. Tarıma ilişkin ilkelere ve politikalar içinde, "tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması gibi konulara yönelik kooperatifçiliğin desteklenmesi" ilkesine yer veren Plan, özellikle tarım satış kooperatiflerini "amaçları yönünde hizmet verecek ve rasyonel çalışacak şekilde" yeniden düzenlemeyi öngörmüştür.

Bu yaklaşımla, 1980 sonrası yıllarda, öteki örgüt ve kuruluşlar gibi kooperatifler de anılan anlayış

doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir.

Bu yoğun yasalastırma döneminde kooperatif örgütlenmeleri önerilen yapıya kavuşturmak amacıyla 2834 sayılı yasanın yerine 3186 sayılı ve 30.4.1985 tarihli "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Kuruluşu Hakkında Kanun" konurken, 1581 sayılı yasa 7.6.1985 tarih ve 3223 sayılı yasayla önemli değişikliklere uğramıştır.

1980'den sonra kamu yönetiminin yeniden örgütlenmesi süreci içinde anılan yasalarla kooperatiflerin kamu yönetimiyle olan ilişkileri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle kooperatifler arasında tarımsal olanlarla ticaret etkinliğinde bulunanlar birbirinden ayrılarak ayrı bakanlıklara ilişkilendirilmiştir.

Buna göre, tarımsal amaçlı kooperatiflerle tarım ve kredi kooperatifleri ve birlikleri Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na "bağlanarak", bu Bakanlığın ana hizmet birimlerinden biri olan Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'ne, "Bakanlığın görev alanına giren kooperatifçiliği özendirmek ve geliştirmek üzere kooperatif ve üst kuruluşların kurulmasına izin vermek, kooperatiflere ait tesislerin işletilmesine yardımcı olmak, teknik ve mali yardımda bulunmak, gerektiğinde kooperatifleri mali ve hukuki yönden denetlemek", görev ve yetkisi verilmiştir (8).

Öte yandan, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'yla ilişkilendirilen kooperatifler dışındaki tarım satış kooperatifleri ve birlikleriyle genel hükümlere bağlı kooperatif ve birliklerin kuruluş, işleyiş ve denetimlerine ilişkin işlem ve hizmetleri yürütmek, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin devlet adına ürün satın alması, bu ürünlerin değerlendirilmesi çalışmalarıyla bu çalışmalar için gerekli kredi ve hizmetleri görmek ve kooperatifçiliğin tanıtıl-

	Tarımsal Amaçlı Kooperatifler				Böl. Birl. 1987	Merkez. Brl. 1987
	Kooperatif Sayısı		Ortak Sayısı			
	1976	1987	1976	1987		
Tarım Kredi	2.055	2.397	1.316.027	1.516.749	16	1
Tarım Satış	658	483	340.416	612.786	21	1
Köy Kalkınma	8.320	5.466	967.000	478.838	61	1
Toprak-Su	1.312	1.408	77.800	137.306	11	-
Pancar Ekicileri	20	24	442.500	1.253.781	1	-
Çay Üretim	78	107	39.750	107.661	5	-
Orman Ürünleri	595	1.885	38.000	193.189	4	-
Su Ürünleri	245	408	22.150	21.508	11	-
Hayvan Ürünleri	353	172	37.400	9.975	-	-
Toplam	13.330	12.350	3.282.070	4.331.793	130	3

ması ve eğitimi çalışmalarını yapmak" görevini üstlenmiştir (9).

Günümüze kadar süregelen bu düzenlemeler, kooperatiflerin kuruluş amaçlarıyla sınırlı bir işlev üstlenerek çeşitlenmesine yol açmıştır.

Ülkemizdeki uygulamaya göre belli başlı kooperatif türleri şunlardır:

a. Kredi ve Üretim Kooperatifleri, b. Pazarlama Kooperatifleri, c. Tüketim ve Yardımlaşma Kooperatifleri, d. Yapı Kooperatifleri, e. Özel amaçlı ve f. Çok amaçlı Kooperatifler.

Bunlar arasında tarımsal nitelikli olanlar, a. Tarım Kredi b. Tarım Satış ve c. Özel amaçlı (Köy Kalkınma, Toprak-Su, Pancar Üretim, Çay ve Orman Ürünleri Üretim, Su Ürünleri vb. gibi) kooperatiflerdir.

Adı geçen kooperatifler ve ortaklarının bugünkü (31.12.1987 tarihine göre) sayısal dağıtımını şöyledir:

Görüldüğü gibi, tarım kooperatifleri içinde, etkinlik bakımından tarım kredi, tarım satış ve köy kalkınma kooperatiflerinin özel bir yeri vardır.

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ

Tarım kredi kooperatifleri, ilkece küçük boyutlu tarım işletmelerini aracı ve tefeciye karşı koruya-

rak kredi gereksinmelerini karşılamak üzere oluşturulmuş örgütlerdir. Tek amaçlı bir kuruluş niteliğinde olan kredi kooperatifleri, başta çevirme ve donatım kredisi olmak üzere ortaklarına her türlü girdinin sağlanmasında aracılık eder. Bir bölümü de, tarımsal araç ve makinaların ortaklaşa kullanılması yolunda etkinlik göstermektedir.

Tarım kredi kooperatifi en az 30 üretici tarafından her üyenin üstleneceği belli bir sermaye güvencesinin dörtte biri peşin ödenerek yapılan başvurunun üst örgütçe uygun bulunması ve ilgili bakanlıkça onaylanmasıyla kurulur.

Tarım Kredi Kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliği içinde hiyerarşik olarak örgütlenmiştir. Bu örgütlerin organları, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetçiler ve Müdürlüktür. Birim kooperatiflerde ortakların oluşturduğu Genel Kurul'ca seçilen dört üyeye atanmış bir görevli olan Kooperatif Müdürü Yönetim Kurulu'nu oluşturur. Genel Kurul'ca kendi içinde seçilen iki denetçiyle ilgili Bakanlık ve T.C. Ziraat Bankası'nı temsil etmek üzere mensupları arasından atanan birer denetçi denetim görevini yerine getirirken, atanmış kooperatif müdürü seçilmiş olmak koşuluyla yönetim kurulu başkanıdır. Bölge birliklerinde Yönetim Kurulu, Genel Kurulca tem-

silciler arasından seçilecek altı üyeye Bölge Müdüründen, Merkez Birliğindeyse Genel Kurul temsilcilerinin kendi aralarından seçecekleri altı üyeye ilgili Bakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve T.C. Ziraat Bankası'nca mensupları arasından görevlendirilecek birer temsilci ve Genel Müdür'den oluşur. Bölge Birliği Yönetim Kurulu'na başkanlık eden Bölge Müdürü, Genel Müdürün önerisi Merkez Birliği Yönetim Kurulu'nun görüşü alınarak ilgili Bakanın onayıyla, Merkez Birliği Yönetim Kurulu Başkanı olan Genel Müdür ise, ortak kararnameyle atanır.

1980 sonrası düzenlemeler, tarım kredi kooperatiflerinin yönetsel ilişkisini de değiştirmiş ve daha önce Ticaret Bakanlığıyla ilişkili olan bu kuruluşları Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'yla ilgilendirmiştir. Böylelikle kooperatifler ve üst kuruluşlarının yönetimi, bu Bakanlığın -doğrudan ve dolaylı- denetimi altına alınmıştır.

Yeni düzenlemelerin genel doğrultusu, gönüllü ve sivil örgütlenmeler olan kooperatifler ve üst kuruluşları üzerinde merkezi yönetimin etkinliğini artırma yönünde olmuştur. Yasa değişikliğiyle, kooperatif örgütlenmelerin yönetim kurulu başkanlığıyla müdürlük konumları tekelde toplanarak ilkece atanmış kişilere verilirken, her kademedeki im-

yaya yetkili öteki personelin atama yoluyla görevlendirilmesi ilkesi benimsenmiştir.

Bugün ülkemizde çalışmakta olan 2397 kredi kooperatifinin büyük bir çoğunluğu (% 79,9'u) bucak merkezleri ve köylerde kurulmuş olup ortalama 633 üyeli ortaklıklar niteliğindedir. Başka bir deyişle üçte ikisinin (% 66.0) ortak sayısı 1000'in altındadır. 1970'e kadar sayıca hızla artan bu kooperatifler, o tarihten günümüze kadar önemli bir artış göstermemiştir. 1970'den 1988'e kadarki artış oranı % 15.7'dir.

Tarım Kredi Kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliği içinde hiyerarşik bir örgütlenme gösterir. Bu kooperatiflerin 16 bölge ve 1 Merkez Birliği vardır.

Tarım kredi kooperatiflerine doğrudan parasal kaynak sağlayan ana kredi kurumu T.C. Ziraat Bankası'dır. Sözgelimi 1987 yılında Ziraat Bankası aracılığıyla bu kooperatiflere ayrılan kaynak (plasman), tüm plasmanların % 12.8'idir. Böylelikle Banka plasmanı ve kooperatiflerin öz varlıklarıyla (10) ortaklarına açabileceği kredi hacmi giderek artmıştır. Bununla birlikte, bu kooperatiflerin kredi olanaklarının gereksinmelere göre çok sınırlı kaldığına ve kredi sisteminden yeterli payı alamadığına kuşku yoktur. Sözgelimi 1985'te tarım kredi kooperatiflerinin tüm banka kredilerinden aldığı pay ancak % 2.4'tür.

Üstelik Ziraat Bankası plasmanından kaynaklanan kredi olanaklarının büyük bir çoğunluğu (1987'de % 86.8'i) kısa süreli kredilerdir. Öte yandan, Türkiye'de genel kredi düzeninin yapısal özelliği, kooperatif kredilerinde de belirmektedir. Çeşitli kaynaklardan yaratılmış kredilerin işletmelere dağılımının dengesiz olduğu ve çoğunlukla büyük işletmeleri finanse ettiği anlaşılmaktadır.

Kredi kaynaklarının dağılımındaki dengesizliğin, öteki hizmetlerin bölüşümünde de belirdiği bilinmektedir.

Kredi kooperatiflerinin kredi hizmetinin yanısıra ortaklarına ucuz işgücü sağlama işlevi de vardır. Kredi kooperatifleri adına kurulmuş olan ve çeşitli tarım araç ve makinalarına sahip bulunan Tarım Makinaları İşletmeleri, üyelerine, tarımsal işlemlerinde yardımcı olmak üzere ucuz hizmet sunmak amacındadır.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ

Tarım Satış Kooperatifleri'ne gelince, bu kooperatifler üreticilerin ürünlerini aracısız pazarlamalarını sağlamak amacıyla kurulmuş ve pazarlama alanında uzmanlaşmış örgütlerdir. Bu örgütler, devletin destekleme alımlarında da aracılık eder.

Tarım satış kooperatiflerinin kuruluş amaçları, ortaklarının ürünlerini pazara hazırlamak, pazarlama kazancını üreticiye aktarmak, fiyatları denetlemek ve üreticinin düşük maliyeti ve nitelikli üretimde bulunmasını ve emeğini iyi fiyatla değerlendirmesini sağlamaktır.

Bu kooperatifler, uygun koşulları taşımaları durumunda belli bir sermaye payını ödemeyi üstlenen en az on üretici tarafından ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yazılı izniyle kurulabilen değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır. İlgili yasada tarım satış kooperatifine üye olabilmek, satışı yapılacak ürünün üreticisi olmak ve bu ürünler üzerinde ticaret ve komisyon işi yapmamak ya da faizle kredi vermemek koşuluna bağlanmıştır.

Tarım satış kooperatifleri ilkece kendi organları tarafından yönetilir. Bunlar, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Müdürlüktür.

En yetkili organ olan Genel Kurulca seçilen dört üyeye kooperatifin Müdürü Yönetim Kurulu'nu oluşturur. Yönetim Kurulunun başkanı üyeler arasından seçilir. Ortaklar arasından ya da dışardan seçilen iki üye Denetim Kurulunu oluştururken, Müdür ve imzaya yetkili öteki per-

sonel üst kuruluş organlarının öneri ve kararı ve ilgili Bakanlığın onayıyla atanır.

Tarım satış kooperatiflerinin üst kuruluşları, birliklerdir. En az üç tarım satış kooperatifinin biraraya gelmesiyle tarım satış kooperatifleri birliği kurulur. Birliğin yönetim yapısı birim kooperatifler gibidir. Ancak Birliklerde Yönetim Kurulu, Genel Kurulca temsilciler arasından seçilecek dört üyeye Genel Müdürdür kuruludur. Birlik Denetim Kurulunda, seçilmiş iki üyenin yanısıra ilgili bakanlık ve T.C. Ziraat Bankası'nın mensupları arasından görevlendireceği birer temsilci bulunur. Genel Müdürese, ilgili bakanın önerisi üzerine ortak karamameyle atanır.

Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığıyla ilgilendirilmiş ve bu Bakanlığın yönetsel vesayet ve denetimi altına sokulmuştur. Bu denetim, kooperatif yürütme organlarının ve personelin doğrudan Bakanlık eliyle atanması yoluyla işlediği gibi, birlik denetim kurulunda atanmış temsilcilerin bulundurulması ve tüm yönetim işlerinin Bakanlık yönergesiyle yürütülmesi biçiminde belirmiştir.

Tarım kredi kooperatiflerinde olduğu gibi tarım satış kooperatifleri üzerinde giderek artan bu yönetsel vesayetle, gönüllü sivil kuruluşlar olan kooperatifler bir anlamda kamu yönetiminin kapsamına alınmıştır.

Bu kooperatiflerde genelde birlik düzeyindeki üst örgütlenmeler içinde toplanma eğilimindedir. Ancak 424 kooperatifi içine alan ve sayıları 21'i bulan bu birlikler, gerçek merkezi bir örgütten yoksundur (11).

Kredi kooperatifleri gibi 1970'lere kadar hızlı bir artış göstermekle birlikte bu kooperatiflerin etkinlik alanı da sınırlı kalmıştır. 1970 yılında sayıları 618'e varan tarım satış kooperatifleri 1987'de 483'e düştüğü gibi, günümüzde % 87.8'iyile etkin durumdadır.

Yine geniş ölçüde Ziraat Bankası tarafından kaynaklandırılan (12)

bu kooperatif ve birliklerine 1987 yılında normal alımlar ve destekleme alımları için ayrılan plasman, anılan bankanın tüm plasmanlarının % 6.8'idir. Ancak, kooperatifler aracılığıyla tarımsal ürünlerin fiyatlarını düzenlemeyi amaçlayan bu plasmanın gerçekte kredi değil, destekleme fonu olduğu bir gerçektir. Tarım satış kooperatiflerinin sahip olduğu sermaye gücüyle ortaklarının ürününü gereği gibi değerlendirme olanağı bulunduğundan söz etmek güçtür. 1985 yılında bu kooperatif ve birliklerinin tüm banka kredilerinden aldığı pay, % 5.5 düzeyinde kalmıştır.

Köy Kalkınma Kooperatiflerine gelince, bunlar köy kalkınmasını gerçekleştirmek işleviyle Türk Ticaret Yasası (1965) hükümlerine göre çok amaçlı olarak kurulmuştur. Amaçları köy alt yapı yatırımlarını yapmak, ortaklaşa yöntemlerle tarımsal girdileri sağlamak, ürün işleme kuruluşları oluşturmak ve kredi sigorta vb. gibi işlemlerde bulunmaktır.

Bu kooperatiflerin, -onaylanmış bir projeyi yürürlüğe koymaları koşuluyla- yurt dışına işçi göndermede aracı olarak kullanılmaları sayılarını artırmıştır. Böylelikle, 1965'te sayıları 119 iken, 1970'te 1657'ye, 1976'daysa 8320'ye çıkmıştır. Ancak yurt dışına işçi göçü durduktan sonra çoğunluğu işlevsiz kalan bu kooperatiflerin sayısı 1987'de 5.466'ya düşmüştür.

Ortaklarının katılım paylarının yanısıra kamu kaynaklarından kredi sağlayan bu kooperatiflerin küçük bir kesimi çalışır durumdadır.

Köy kalkınma kooperatiflerinin ana amacından saptırılmış olması, kredilerinden beklenen yararı sağlamalarına engel olmuştur.

Türkiye'de adigeçen yaygın kooperatiflerin yanısıra, özel amaçlı kooperatiflere de rastlanmaktadır. Belli bir işlevi (Sözgelimi toprak sulama) yerine getirmek ya da belli bir üretici kesime (pancar, çay ekicileri, orman ürünleri işleyenler ya da hay-

vancılık, balıkçılıkla geçinenlere) hizmet vermek amacıyla kurulmuş olan kooperatiflerin güç ve etkinliklerinin sınırlı kaldığı söylenebilir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulan ve işleyen bu kooperatifler içinde ortak sayısı bakımından en etkinleri sırasıyla Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri, Orman Köyleri Kalkınma Kooperatifleri, Toprak-Su Kooperatifleri, Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleri ve Su Ürünleri Kooperatifleridir.

Ülkemizdeki kooperatifleşme hareketi içinde kısa ömürlü olmakla birlikte, ayırıcı özelliği bulunan Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri üzerinde de kısaca durmak gerekir.

1757 sayılı yasayla getirilen bu kooperatiflerin, tarımsal amaçlı öteki kooperatiflerden değişik yapıda olmakla birlikte kendine özgü kimi özellikleri vardır.

Bölgedeki tüm işletmelere açık olmakla birlikte, öncelikle toprak dağıtımından yararlanan çiftçileri örgütlemeyi amaçlayan bu kooperatifler, topraklandırılan çiftçiler için zorunlu bir örgütlenme olarak öngörülmüştür.

Adı geçen kooperatiflerin amacı, "tarımsal işletmelerin tek başlarına yapamayacağı ya da birlikte yapılmasında yarar bulunan işleri yapmak, üretimin artırılmasını, değerlendirilmesini ve pazarlanmasını sağlamaktır."

Bu amacı gerçekleştirmek üzere Tarım ve Toprak Reformu Kooperatiflerine verilen başlıca görevler, ortakların her türlü girdi ve araç-gerecini sağlamak, ortaklaşa yapılması gereken iş ve hizmetleri örgütlemek, ürünleri doğrudan ya da işleyerek pazarlamak, işleme kuruluşları kurmak, kredi gereksinmelerini karşılamak, ortaklaşa yararlanabilecek bir çeşit makine ve donatılar edinmek ve tarımsal üretimin düzenlenmesinde yardımcı olmaktır. Bunların yanısıra, ortakların tüketim ve eğitim işlerini görmekten tarımsal iyileştirme uygu-

lamalarına değin çeşitli işlevlerle yükümlü tutulan bu kooperatiflerin, sigortacılık ve bankacılık işlemleri yapabilmesine olanak verilerek kendine yeterli örgütler olmaları sağlanmak istenmiştir.

Görüldüğü gibi, bu örgütlenmede toprak dışındaki üretim araçları ve üretim sürecinde, ortaklaşa kullanım ve iş ilkesi benimsenerek kooperatifler aracılığıyla küçük işletmelerin hertürlü girdi ve hizmetlerden yeterince yararlanabileceği toplu üretim koşulları yaratılmaya çalışılmıştır.

Tarım ve Toprak Reformu Kooperatiflerinin yerinden ve demokratik bir yönetime kavuşturulması için, çoğunluğu topraklandırılan çiftçiler ve küçük işletme sahiplerinden oluşmak üzere kendi organları eliyle (başkan ve yönetim kurulu) yönetilmeleri öngörülmüştür. Böylelikle kooperatifler devletin yol göstericiliği ve denetimi altında özyönetimci bir örgütlenme görünüşü kazanmıştır.

Bu kooperatiflerin köy düzeyinde dağınık ve etkisiz birimler olmaktan çıkarılarak merkezi yerleşim yerlerinde güçlü örgütler olarak kurulması tasarlanmıştır. Bu amaçla, bölge düzeyinde kooperatifler birliği, ulusal düzeyde merkez birliği biçiminde üst örgütlenmeye gümeleri hükme bağlanmıştır.

Öte yandan, kooperatiflerin güç ve etkinliğini artırmak ve tarım dışı alanlara yaygınlaşmasını sağlamak üzere, kendi amaçları doğrultusunda kamu tüzel kişileri ya da KİT'lerle ortaklık kurabilmelerine olanak tanınmıştır. Böylelikle kooperatif yönetiminin bir yandan yerel yönetimlerle bütünleşirken, bir yandan da yurt ölçeğinde alınacak ekonomik ve toplumsal kararların oluşmasında bir etken olarak rol oynamaları beklenmiştir. Kimi yenilikler içeren bu kooperatif modeli, toprak ve tarım reformu uygulamalarının çok sınırlı kalmasından ötürü yaygınlaşamamıştır. Bu model uyarınca 1976'ya

kadar 1027 ortaklı 4 kooperatif kurulabilmiştir. Bu tarihten sonra kooperatif sayısı 8'e çıkmakla birlikte ortak sayısı azalmıştır. Üstelik Toprak Reformu Yasası'nın iptali bu kooperatifleri özgün hukuksal dayanağından yoksun bırakmıştır. Bu nedenle, günümüzde bu kooperatiflerin tümüyle işlevsiz bırakıldığı söylenebilir.

KOOPERATİFLEŞME SORUNLARI

Toplum kalkınması ve demokratikleşme sürecinde önemli işlevi bulunan tarımsal kooperatifçiliğin gelişebilmesi ve bu işlevleri yerine getirebilmesi için yasal olanakların sağlanması yeterli değildir. Kooperatif örgütlerin gerçek bir işlerlik kazanabilmesi, uygun ekonomik ve toplumsal koşullar içinde olanaklıdır.

Özetle belirtmek gerekirse, kooperatifçiliği geliştiren koşullar, nesnel ve öznel olmak üzere iki kümede ele alınabilir:

Belli bir ekonomik gelişme düzeyi başta olmak üzere, mülkiyet ve gelir dağılımının dengesizliği, işletmelerin genellikle küçük boyutlarda örgütlenmesi, söz konusu etkinlik alanında kamu veya özel kuruluşların yetersizliği kooperatifçiliği özendirir nesnel koşullardır. Kooperatifçiliği güdüleyen öznel etkenlerse, toplumsal dayanışma anlayışı ve yaygın değerlerin örgütlenme ve toplu eylem koşullarına yakınlığı, siyasal kararlılık, çıkar bilinci ve toplumsal güvence isteminin etkinlik kazanmasıdır.

Türkiye'de kooperatif örgütlenmesi için nesnel koşullar elverişli olmakla birlikte, öznel koşulların yeterince gelişmediği söylenebilir.

Yakın dönemlerde tarımsal amaçlı kooperatiflerin sayıca bir artış göstermekle birlikte, kendisinden beklenen işlevleri yerine getiremediği gibi, amacına aykırı bir işleyiş biçimi kazandığı görülmüştür.

Gerçekten kooperatifçilik süreci Türkiye'de ekonomik ve toplumsal

bilinçlenmeyi tabana yayarak güçlü ve etkin üretici birliklerinin oluşumuna elvermediği gibi güç dağılımını yaygınlaştırarak demokratikleşmeye katkıda bulunmaktan uzak kalmıştır. Herşeyden önce işbirliği, dayanışma ve katılma bilinci yaratarak ekonomik gidişi denetlemesi ve toplum kalkınması çabalarıyla demokratikleşme sürecine öncülük etmesi beklenen kooperatif kuruluşların, böyle bir etkinlik gösteremediği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki işleyişle kooperatifler, üyeleri arasında bir ortak çıkar bilinci yaratma düzeyine bile seyrek ulaşabilmiştir.

Öte yandan, Türkiye tarımında çoğunluğu oluşturan küçük üreticiler, işletme düzeyinde hizmet veren kooperatiflerden optimal yarar sağlayamadıkları için, bu hizmetlerden ancak yeterli büyüklükte toprak varlığı olan orta ve büyük işletmeler yararlanabilmektedir.

Böylelikle kooperatifler çoğu kez küçük üreticilere ve düşük gelirli- lere hizmet sunmak yerine, ekonomik ve toplumsal bakımdan güçlü toplum kesimlerinin denetiminde ve onların çıkarları doğrultusunda işleyen kuruluşlar niteliğindedir.

Ayrıca, sınırlı kooperatif olanaklarının genellikle elverişsiz ve küçük ölçekli projelere yatırılması ya kaynak savurganlığına yol açmakta ya da kooperatif yönetimine egemen olan bir azınlığın çıkarlarına yaramaktadır.

Kooperatifçiliğin ülkemizde kazandığı biçimlenmede, bu alandaki kamu yönlendirme ve uygulamalarının yetersizliği de önemli bir rol oynamıştır.

Herşeyden önce kooperatifçilik bilincini kökleştirecek ve kooperatif ortak ve yöneticilerini yetiştirecek etkili ve yaygın eğitim programları tümüyle yokumsanmıştır.

İkinci olarak, kooperatiflere varlık kazandıran yasal düzenlemelerin bütünlükten yoksun olması,

kooperatifçilik ilkeleri konusunda ayrımlara ve görev çakışmalarına yol açmıştır.

Üçüncü olarak, kooperatifçilik oluşumuna yön verecek ilke ve yöntemleri saptamak ve bu örgütleri yeterli kaynakla donatma konusunda çeşitli kamu kuruluşları arasında politika ve eylem eşgüdümü sağlanamamıştır.

Dördüncüsü, genellikle herbiri özel amaçlı ve çok sayıda olan kooperatifler bir birlik ve bütünlüğe kavuşturulmadığı için, bu alandaki çabalar dağılık ve etkisiz kalmıştır. Aynı yörede ve aynı alanda çalışan az üyeli ve düşük kaynaklı güçsüz örgütlerle kooperatifler, toplumsal ve ekonomik bakımdan etkin bir güç olamamıştır.

Beşincisi, kendi öz kaynaklarının çok kısıtlı olması ve genellikle yatırımlarının yüksek maliyetli yabancı kaynaklara dayanması nedeniyle kooperatiflerin -başta üretim olmak üzere- çeşitli etkinliklerinin maliyeti yüksek olmuş ve bu durum kooperatiflerin zarar etmesine yol açmakla kalmayarak kendilerini destekleyen kamu kaynaklarının yitimiyle sonuçlanmıştır.

Altıncısı, kooperatif örgütlerinde yapılan özdenetim, etkisiz ve yetersiz kalmış; denetimsizlik kooperatiflerin amaçlarını gerçekleştirme- yişinde önemli bir rol oynamıştır.

Yedincisi ve daha da önemlisi, salt kredi, makina, girdi vb. gibi işletme düzeyinde kaynak sağlayan örgütlenmeyle kooperatifçiliğin gelişeceği varsayılmış, bu hareketin ancak işletmeleri elverişli büyüklüğe ulaştıracak mülkiyet düzenlemeleriyle amacına ulaşabileceği unutulmuştur.

Son olarak, kooperatiflerin karıştığı bu sorunlara çözüm olmak üzere 1980'den sonra kooperatiflerin yönetiminde kamunun etki ve yetkilerinin artırılması ve devlet denetiminin yoğunlaştırılması, kooperatiflere bir kamu kuruluşu niteliği kazandırmıştır. Başka bir deyişle koope-

ratif yönetim ve denetiminde merkezi yönetimce atanmış görevlilerin öne çıkması bu kuruluşları kamu yönetiminin uzantılarına dönüştürmüş ve kooperatiflerin demokratikleşme yolunda kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmeleri olanağını ortadan kaldırmıştır. □

NOTLAR

(1) Yasalarımızın tanımına göre, kooperatif "tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileriyle özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve demekler tarafından kurulan değişik ortaklı ve değişik sermayeli teşekküller"dir.

(2) Kuşkusuz ülkemizde de tarımsal amaçlı olmayan kooperatifler de kurulmuştur: Kentsel etkinlikler alanında oluşan belli başlı kooperatif türleri, Esnaf Kefalet Kooperatifleri, Küçük Sanat Kooperatifleri ve Konut Kooperatifleridir.

1969 tarihli Kooperatifler Kanunu'na kadar Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca bir ticaret ortaklığı gibi kurulan ve şirket hükümlerine göre işleyen bu kooperatiflerden esnaf kefalet kooperatifleri, ortakları olan esnaf ve sanatkârların mesleki etkinliklerinde kullanılacak krediyi sağlamak için "kefil" olmak amacıyla 1951'de kurulmuştur. Sayıları 788'e varan bu kooperatifler 26 bölge ve bir

merkez birliği içinde örgütlenmekle birlikte, sağladığı küçük ve denetimsiz kredileriyle etkinlikten çok uzak kalmıştır.

Küçük Sanat ve Sanayi Kooperatifleri, aynı sanat kolundan küçük sanatkarlar tarafından, kuruluş ve işletme kredisi sağlama; ortak üretim, ortak tedarik ve pazarlama amaçlarıyla kurulmuş, ancak gereğince gelişme olanağı bulamamıştır. 1987 sonunda 5 bölge birliği içinde toplanmış 727 sanat ve sanayi kooperatifi vardır.

Ülkemizde görece olarak daha etkin bir görünüşte olan kentsel kooperatifler, ilki 1934'te kurulmuş olan Konut Yapı Kooperatifleridir. Bu kooperatiflerin en önemli etkinliği, 1983'te 54 konut kooperatifinin ortak olduğu Batı-Kent projesidir. 1987'de sayıları 37 bini aşmakla birlikte, giderek artan finansman güçlüklerinden ötürü adigeçen proje dahil-konut kooperatiflerinin etkinliği günümüzde azalmıştır.

(3) Türkiye'de tüketicilerin pazar koşulları karşısında çıkarlarını korumak amacıyla örgütlendikleri de olmuştur. Tüketim kooperatifleri düşüncesinin ülkemizde eski bir geçmişi bulunmamakla birlikte, bu tür örgütlenmelerin ilk örnekleri fiyat artışlarının hızlandığı 1970'lerden sonra gözlenmiştir. Ancak sayıları bugün 5.016'ya varmakla birlikte etkin bir gelişme gösteremeyen tüketim kooperatiflerinin 1980'lerde yaşayabilen 4 birliği vardır.

(4) Tüketici gelirleri yükseldikçe endüstri ve hizmet ürünlerine olan istem giderek artarken, başta besin maddeleri olmak üzere tarım ürünlerine olan istem artışının belli bir sınırı vardır.

(5) Dağıtımın doğrudan üreticiler tarafından yapılması, ürünlerin tüketiciye daha düşük bir fiyatla sunulmasını sağlar.

(6) Uluslararası Kooperatif Birliği tarafından 1966'da geliştirilen anlayışa göre, kooperatifçiliğin ilkeleri, açık üyelik, demokratik denetim, sermayeye sınırlı faiz, maliyetine hizmet, geliştirilmesidir.

(7) Tarım dışı alanlara yönelik olarak yapı kooperatifleri ve küçük sanat kooperatiflerine ilişkin görevler Sanayi Bakanlığı Küçük Sanatlar Daire Başkanlığı'na verilirken, Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin finansman gereksinimlerini karşılama görevi, T. Halk Bankası'na bırakılmıştır.

(8) 3161 sayılı ve 6.3.1985 tarihli Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

(9) 3243 sayılı ve 8.1.1985 tarihli Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

(10) Tüm tarımsal kooperatifler gibi tarımsal kredi kooperatiflerinin öz varlığı da sınırlıdır. 1983'te bu kooperatiflerin 14 milyar TL'lik öz varlığı aynı yıl Ziraat Bankası'ndan açılan kredinin ancak % 14.2'si düzeyindedir.

(11) Günümüzde 1'i tarım kredisi, 1'i tarım satış, 1'i köy kalkınma olmak üzere, ancak 3 etkinlik alanında kurulmuş olan merkez birliklerinin örgütlediği alt kuruluşlar sınırlı sayıda kaldığı gibi, bu merkez birliklerinden Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği dışındakiler tasfiye durumundadır.

(12) Tarım satış kooperatiflerinin 1976 sonuna göre öz varlıkları Ziraat Bankası kredilerinin ancak % 2.2'si oranındadır.

LOKALİMİZ ÜYELERİMİZE HİZMET VERMEYE DEVAM EDİYOR

Yer: Karanfil Sok. 34/14

Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişmesi, Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri (*)

Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLAYİM
Ankara Üniv. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

Konuşmama tarımsal kooperatif deyince ne kastediyorum, onu belirtmekle başlayacağım. Çünkü tarımsal kooperatif deyimi ülkemizde her zaman aynı anlamda kullanılmamaktadır.

Tarımsal kooperatif çiftçilerin (özellikle küçük çiftçilerin) tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi şekilde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir.

Tarımsal kooperatif, spekülative kapitalist sektöre karşı çiftçileri birleştirerek ekonomik yönden onların savunmasını sağlamakla beraber, ortakları olan çiftçilerin arazilerini ve tarımsal işletme bütünlüklerini masetmemekte, aksine onları müşterek bir ekonomik amaç uğruna birleştirmek suretiyle, onların iktisadi bağımsızlıklarını ve hürriyetlerini arttırmaktadır.

Böylece tarımsal kooperatifin genel bir tanımından sonra gelelim Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin bugüne kadarki gelişmesine:

TÜRKİYE'DE TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİĞİN BUGÜNE KADARKİ GELİŞMESİ

Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin tarihçesi, Mithat Paşa'nın Memleket Sandıkları denemesi nedeniyle 1863 yılına kadar gider. Ancak, bugünkü anlamıyla Tarımsal Kooperatifçilik esas itibariyle Cumhuriyet döneminde başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde büyük önder Atatürk'ün "Muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri zekâ ve maharetleri birleştirmektir" diye belirttiği inançtan ve kooperatifçilik eylemine bizzat katkılarından alınan heyecan ve cesaretle tarımsal kooperatifçilik hareketi gelişmeye başlamış ve bütün yurda yayılmıştır.

Özellikle 1935 yılında 2834 ve 2836 sayılı tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri yasalarının çıkması ile, 1935 yılından itibaren bu iki tarımsal kooperatif tipinde süratli bir gelişme olmuştur. 1969 yılında 1163 sayılı kooperatifler yasasının çıkması ile

diğer kooperatiflerde de artış hızlanmıştır. Böylece 1988 yılı başında tarımsal kooperatif sayısı 12.500, ortak sayısı ise 4 milyonu bulmuştur.

Tarımsal kooperatiflerimizdeki sayısal artış daha çok tarım kredi, tarım satış, köy kalkınma, pancar istihlal ve toprak-su kooperatiflerinden olmuştur.

Nitekim 1937'de 591 olan tarım kredi kooperatifi sayısı 1988 yılında 2397'ye, ortak sayısı ise 101 binden 1.516.749'a yükselmiştir.

Tarım satış kooperatifleri sayısı 1937'de 15 iken 1988'de 424, ortak sayısı ise 19 binden 612.786'ya yükselmiştir.

Burada, ülkemizde son 20 yılda kurulmaya başlanılan çok amaçlı köy kalkınma kooperatiflerindeki sayısal gelişmeler özel olarak belirtilmeye değer. 1965 yılında kurulmaya başlanılan köy kalkınma kooperatiflerinin sayısı 1988'de 5.466'ya ortak sayısı ise 478.838'e yükselmiştir.

Son yıllarda sayısal gelişmeler gösteren tarımsal kooperatifler arasında pancar istihlal ve toprak-su kooperatifleri de anılabilir. Bu kooperatiflerin ortak sayısı 1988'de pancar istihlal'in 1.253.781, toprak-su'nun ise 137.306'dır.

Verilen sayılardan da anlaşılacağı üzere, ülkemizde tarımsal kooperatifler sayısal yönden büyük gelişme göstermektedir. Fakat tarımsal kooperatifçiliğimizin bugüne kadarki gelişmesi bütün yönleriyle incelendiği zaman, maalesef gelişmenin daha ziyade sayısal olduğu, kalite yönünden gelişmenin yeterli olmadığı, birçok tarım kooperatifimize kooperatif ilkelerini uygulamadıkları için gerçek anlamda kooperatif bile denilemeyeceği görülmektedir. Özellikle demokratik yönetim ilkesi birçok tarım kooperatifimizde (tarım satış, tarım kredi, pancar istihlal gibi) uygulan-

(*) 17.12. 1988 günü Adana'da Ziraat Mühendisleri Odası'nca tertip edilen "Kırsal alanda kooperatifçilik" panelinde yapılan konuşmanın metnidir.

mamaktadır. bu kooperatiflerde güdümlü bir kooperatifçilik sözkonusudur. Güdümlülük, ilerde belirtileceği üzere, mevcut yasalardan ileri gelmektedir.

Burada önemle üzerinde durulması gereken bir nokta da, tarımsal kooperatifçiliğimizin henüz amacına erişememiş olmasıdır.

Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik hareketinin amacı, küçük üreticileri bir araya getirerek onları aracı ve tefecilerden kurtarmak, onların ürünlerini en iyi biçimde pazarlamak ve onlara ucuz fiyatla (maliyet fiyatına) gübre, yem, ilaç, alet ve makine gibi girdi ve krediyi sağlamak, aynı zamanda kooperatif sanayileşme ile tarımda sermaye birikimini ve sanayileşmeyi sağlamaktır.

Halbuki Türkiye tarımına baktığımız zaman görüyoruz ki, çiftçi ve özellikle küçük üretici tefeciden kredi almakta ve ürünlerinin büyük bir kısmını düşük fiyatla aracılar satmakta, üretim araçlarını ise yüksek fiyatla aracı tüccardan satın almakta devam etmektedir.

Sonuç olarak tarımsal kooperatifçiliğimizin bugüne kadarki gelişmesi üzerinde genel bir değerlendirme yapacak olursak, yargımız ne yazık ki olumlu değildir.

TÜRKİYE'DE TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİĞİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yıllardan beri yaptığımız araştırma ve incelemelere göre, Türkiye tarımının ekonomik ve sosyal gelişmesinde tarımsal kooperatifçiliğin gerektiği şekilde etkili olamamasının asıl nedeni, tarımsal kooperatifçiliğimizin finansman, üst örgütlenme, eğitim ve araştırma, mevzuat, denetim olarak niteleyebileceğimiz temel sorunlarının şimdiye kadar çözülmemiş olmasıdır. Ancak bu sorunlar çözümlürse, tarımsal kooperatifçilikten yurt çapında beklenen yararlar sağlanabilecektir.

"Kırsal Alanda Kooperatifçilik" konulu panelde konuşmacılar, tarım kesiminin tüccar, sermaye kesiminin ardında kaldığını belirttiler.

1. FİNANSMAN SORUNU

Türkiye'de tarımsal kooperatifler genellikle finansman güçlükleriyle karşılaşmaktadır.

Ortakların düşük ortaklık payı yüklenmeleri, yüklendikleri düşük ortaklık paylarını bile tam olarak ödememeleri, kooperatiflerde sermaye birikimini özendirerek mevduat kabulü gibi olanakların ve kooperatiflerin ihtiyaçlarını karşılayacak özel finansman kuruluşlarının olmayışı, tarımsal kooperatiflerin sermayelerinin ve finansman olanaklarının yetersiz olmasının başlıca nedenleridir.

Tarımsal kooperatiflere verilen kredilerin faizleri de kooperatiflerin başarılarını engelleyecek derecede yüksektir. Vadeleri de kısadır.

Oysa tarımsal kooperatiflerin ve üst örgütlerinin rekabet yaptıkları aracı, tefeci ve sanayiciler kadar ve hatta yapacakları tesisler nedeniyle onlardan daha fazla sermaye ve krediye gereksinimleri vardır.

Ülkemizdeki bozuk kredi düzeni ise, aksine tarımsal kooperatiflerden çok özel sektöre yöneliktir.

Bugün Türkiye'de tarımsal kooperatiflere kredi verilirken azami güçlük gösterilmekte, özel sektör namı altında faaliyet gösteren aracı, tefeci ve sanayicilere kredi vermede ise bankalarımız adeta yarış etmektedirler. Üstelik bu yarışa kârlılığı bahane

ederek, Devlet bankaları bile katılmaktadır.

Bu nedenle, bozuk aracılık düzeninin değiştirilmesinde tarımsal kooperatifler etkili olamadığı gibi, üreticilerin bütün kredi gereksinimlerini karşılamaktan uzak olan tarım kredi kooperatiflerimiz de, çeşitli isimler altında faaliyet gösteren tefeciliği ortadan kaldıramamaktadır.

Tarımsal kooperatifçiliğimizin finansman sorunu, ancak bir "Kooperatifler Bankası" kurularak çözülebilir. Bunun dışında alınacak önlemler, sorunun çözümünde yetersiz kalmaya mahkumdur.

Ülkemizde bir Kooperatifler Bankası kurulması düşüncesi yıllardır tartışıldığı halde, gerçekleşmesi yolunda ciddi adımlar maalesef atılamamıştır. Konu üzerindeki çalışma ve tartışmalar bugün de sürmektedir.

Belki bu noktada, ülkemizde tarımsal kooperatiflere kredi veren Ziraat Bankası varken yeni bir bankaya gerek yok denilebilir.

Burada derhal şunu belirtelim ki, Ziraat Bankası, kooperatiflere de kredi veren bir devlet bankasıdır, bir kooperatifler bankası değildir.

Kooperatifler bankasının özelliği, sadece kooperatiflere kredi vermesi değil, bankanın yönetim ve finansmanına da kooperatif ve üst örgütlerinin egemen olmasıdır. Bu

özellik, kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin de bir gereğidir.

Sermayesi ne kadar fazla olursa olsun, kurulacak Kooperatifler Bankası'nın öz kaynakları ile tarım ve tarım dışı bütün kooperatiflerin kredi gereksinimini karşılamak mümkün değildir. Bu nedenle Merkez Bankası'nın reeskont kredilerinden yararlanmak ve mevduat toplamak yoluna gidilerek önemli miktarda fon yaratılabilir. Mevduat toplamada, ülkenin her tarafına yayılmış mevcut 2397 tarım kredi kooperatifi, Kooperatifler Bankasının tabanını oluşturabilir.

Tarımsal kooperatif yatırımlarının finansmanında devletin sağlayacağı düşük faizli kredi yanında, devletin karşılıksız yardımı (hibe) da önemli rol oynayabilir. Bu konuda köy kalkınma kooperatifleri yatırımlarında başarılı denemelerden geçilmiştir. Bu nedenle, devlet bütçesinde bu iş için yeterli fon mutlaka ayrılmalıdır.

2. ÜST ÖRGÜTLENME

Üst örgütlenme, kooperatiflerin birim kooperatiften başlayarak birlik, merkez birliği ve milli birlik oluşturarak, dikey ve pramit şeklinde örgütlenmelerini ifade etmektedir.

Türk kooperatifçiliğinde 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'nın çıkması ile başlayan üst örgütlenme, henüz gelişme devresindedir. Çeşitli bölge birlikleri ve merkez birlikleri kurulmuştur. Kooperatifler Yasası'nda öngörülen Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ise henüz kurulamamıştır.

1969'dan sonra kurulan KÖY-KOOP ve TARKO gibi demokratik merkez birlikleri büyük gelişme gösterdikten sonra maalesef 1980'den sonra feshedilmişlerdir. Devlet güdümünde kurulan ve geliştirilen tarım kredi kooperatifleri merkez birliği (TÜRK-KOOP) ise halen ayakta olan tek merkez birliğidir.

Oysa tarımsal kooperatifçiliğin büyük gelişme gösterdiği örgütlere,

İsveç, Norveç, Hollanda, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde kooperatifler geçen yüzyılın sonlarında üst örgütlenmeye gitmişlerdir. Hatta Avrupa Ekonomik Topluluğu tarım kooperatifleri üst örgütleri, daha güçlü olmak için 1992'ye kadar bir konfederasyonda toplanma hazırlığı içerisindeydi.

Üst örgütlenmesini tamamlamamış bir tarımsal kooperatif hareketi, özellikle büyük aracı ve tefecilerle rekabet edemez, dış ticaretle ve sanayileşmede etken rol oynayamaz.

Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin üst örgütlenmesinde şimdiye kadar devletin kendisine düşen görevleri yaptığı söylenemez. Devlet, üst örgütlenmeyi gerektiği şekilde desteklememiştir. Kurulan üst örgütler yavaş gelişmiş, büyük aracı ve tefecilerle rekabet edememiş, dış ticaretle ve sanayileşmede, kooperatif eğitim ve denetiminde kendisinden beklenen görevleri de yerine getirememiştir.

O halde ülkede sosyal adaleti ve ekonomik gelişmeyi sağlamakla görevli devlet, etkili bir üst örgütlenme için tarımsal kooperatif harekete her türlü kolaylık ve maddi yardım yapmalıdır. Mevzuattaki yetkilerden de yararlanarak, etkili üst örgüt yokluğu nedeniyle tarımsal kooperatifler üzerinde yıllardır sürdürdüğü vesayeti (güdümü) kaybedeceğim diye kaygılanmamalıdır; aksine, tarımsal kooperatif hareketin gerçek gelişmeye yönelmesi nedeniyle üst örgütlenmeden memnun olmalıdır.

Fakat maalesef devlet, özellikle 12 Eylül 1980'den sonra, tarımsal kooperatiflerin üst örgütlerinin o zamana kadarki güçlenmesinden endişeye kapılmıştır. Üst örgütleri daha güçlendirme yerine, büyük emeklerle kurulmuş ve geliştirilmiş olan KÖY-KOOP ve TARKO gibi bağımsız demokratik merkez birliklerinin feshini, 12 Eylül'den sonra bizzat devlet istemiştir. 1984 ve 1985 yılında, tarım kredi kooperatifleri merkez birliğini, çıkarılan yeni

yasalarla devletin mutlak hakimiyetine geçirme de, Özal Hükümetinin üst örgütlenme anlayışını açıkça göstermektedir.

Bizim görüşümüze göre, Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin gelişebilmesi ve dünya kooperatifçiliğine ayak uydurabilmesi, tarımsal kooperatif hareketin büyük aracı ve tefecilerle rekabet edebilmesi, dış ticaretle ve sanayileşmede etkin rol oynayabilmesi ve hatta AT kooperatifçiliğine entegre olabilmesi için, tarımsal kooperatifçiliğimizin üst örgütlenmelerini tamamlamaları teşvik edilmelidir. Devlet, etkili bir üst örgütlenme için tarımsal kooperatifçilik hareketine her türlü kolaylığı göstermeli, maddi yardım yapmalı ve 1980'den sonra bu alanda kaybedilen zaman süratle kazanılmalıdır. Ancak burada, kaybedilen zamanın, büyük holdinglerden yana politika uygulayan Özal Hükümeti ile kazanılamayacağının bilinci içinde olduğumuzu da belirtmek isteriz.

3. EĞİTİM VE ARAŞTIRMA SORUNU

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, yönetici ve memurlarına ve halka öğretilmesi şeklinde ifade edilen kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ilkesi, kooperatifçiliğin 6 ilkesinden birisidir (Diğerleri: serbest giriş, demokratik yönetim, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, risturn verilmesi ve kooperatifler arasında işbirliği ilkesidir).

Kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ilkesi özellikle az gelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Genel eğitim düzeyi düşük olan bu ülkelerde, ancak kooperatifçilik eğitimi geliştirilmek suretiyle diğer ilkelere uygulanabilmektedir.

Kooperatifçilik eğitimi, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye için de büyük önem taşımaktadır. Oysa ülkemizde kooperatifçilik eğitimine hiçbir zaman gereken önem verilmemiştir.

Bu konuda alınacak en önemli önlem, devlet veya kooperatif üst örgütleri tarafından kooperatifçilik okullarının açılmasıdır. Ayrıca, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün okul programlarında kooperatifçilik derslerine özel bir yer verilmelidir.

Televizyon, radyo ve halk eğitimi programlarında tarımsal kooperatifçiliğe geniş yer verilmelidir.

Tarımsal kooperatif üst örgütleri de, hizmet içi özel eğitim ve yurt çapında ortak eğitimi yapmak üzere yeterli olanaklara kavuşturulmalıdır.

Bu arada tarımsal kooperatifçilik araştırmasının da önemini belirtmek isteriz. Araştırmaya dayanmayan bir kooperatifçilik eğitimi yüzeysel kalmaya ve çoğu kez yararsız ve tutarsız olmaya mahkum olduğundan kooperatifçilik eğitimi destekleyecek kooperatifçilik araştırma enstitüleri de üniversitelerimize bağlı olarak kurulmalıdır. Bu enstitülerde tarımsal kooperatifçiliğimizin çeşitli sorunları ve bunların çözümleri bilimsel ve yansız olarak araştırılmalı ve tarımsal kooperatifçilik eğitimi bu araştırmalara daandırılmalıdır. Bütününüyle tarımsal kooperatifçilik araştırmaları devlet tarafından mali yönden desteklenmelidir.

4. MEVZUAT SORUNU

Ülkemizde tarımsal kooperatifçiliği düzenleyen mevzuat yetersiz ve karışık. Halen, tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri demokratik olmaktan uzak iki özel yasaya (tarım kredi kooperatifleri 1972 tarih ve 1581 sayılı yasa ile bunu değiştiren 1985 tarih ve 3223 sayılı yasa, tarım satış kooperatifleri ise 1985 tarih ve 3186 sayılı yasa) göre kurulup

işlemektedirler. Bunlar dışındaki köy kalkınma, pancar istihsal, toprak-su ve benzeri tarımsal kooperatifler ise 1969 tarih ve 1163 sayılı kooperatifler yasasına ve bunun bazı maddelerini değiştiren 6.10.1988 tarih ve 3476 sayılı yasaya göre kurulup işlemektedirler. Ayrıca, bütün kooperatifleri için henüz geniş çapta işlemeyen özel bir yasa vardır.

Bütün bu değişik yasalar, tarımsal kooperatifçilik politikası açısından çok ayrı kooperatif tiplerini öngörmekte büyük karışıklıklar yaratmaktadır. Nitekim bu değişik yasalar nedeniyle, Türkiye'de "devlet vesayeti (güdümü) altında" ve "demokratik" olmak üzere iki ayrı tip tarımsal kooperatifin geliştiğini görmekteyiz. Devletin tarımsal kooperatifçiliğimizin bu temel konusunda tercihini yapması gerektiği kanısındayız.

Bizim tercihimiz veya önerimiz, Türkiye'de tarım ve tarım dışı bütün kooperatiflerin tek bir yasaya göre kurulup işlemesidir. Bu amaçla, 1163 sayılı kooperatifler yasası, anti-demokratik bir yapıya sahip olan tarım satış ve tarım kredi dahil, bütün kooperatifleri kapsayacak biçimde ve demokratik kooperatifçilik esas alınarak yeniden düzenlenmelidir.

Bu yeni yasal düzenlemede, kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin tam olarak uygulanması esas alınmalıdır. Şöyle ki, bu yasada bir ortağa bir oy; kooperatif ve üst örgütlerinin, genel kurullarınca seçilen yönetim kurullarınca yönetilmeleri, kooperatif ve üst örgütlerinin atanan yöneticilerinin (Genel müdür, müdür vb.) devlet tarafından değil, mutlaka yönetim kurullarınca atanmaları esas olmalıdır.

5. DENETİM SORUNU

Tarımsal kooperatiflerimizde etkili bir denetim yapılamamaktadır. Halbuki etkili bir denetim, kooperatif ortağının en büyük güvencesidir.

Bizim görüşümüze göre, Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin başarılı olabilmesi için etkili bir denetim şarttır. Bunun için devletin, kooperatif denetiminde etkili yasal görev alması sağlanmalıdır. Ancak etkili yasal denetim için devlet, tarımsal kooperatif ve üst örgütlerinin yönetimlerine asla karışmamalıdır. Diğer bir deyimle devletin denetimde rol alması, güdümlü bir kooperatifçilik biçiminde olmamalıdır.

Tarımsal kooperatiflerin demokratik yapılarını bozmadan denetim sorununun çözümünde en etkili aracın, kooperatif üst örgütleri ve Kooperatifler Bankası'nın kooperatifleri denetlemesi olduğu da unutulmalıdır. Federal Almanya'da olduğu gibi "kooperatifler denetleme birlikleri" oluşturulması da düşünülebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak deriz ki, ancak yukarıda kısaca belirtmiş olduğumuz beş temel sorun, sıralamış olduğumuz öneriler doğrultusunda çözümlerse Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik, aracılık ve tefecilikle savaşmada, iç ve dış alım ve satımda, tarımsal sanayileşmede ve bütününüyle tarımın sosyal ve ekonomik kalkınmasında kendisinden beklenen görevleri etkinlikle yapabilir ve karma ekonomiye dayanan Anayasa'da, kamu ve özel sektörler yanında üçüncü bir sektör olarak hak ettiği önemli yeri alabilir. □

Köy-Koop'ta Yeniden Dirilişe Doğru

Nedim TARHAN
KÖY-KOOP Eski Genel Başkanı(*)

Bundan 10 yıl önce "Türkiye toprağı aç, insanı aç, hayvanı aç olmaktan kurtulamamıştır" diyen değerli dostum Akın Özdemir'in anısına bu güzel paneli düzenleyen T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası yöneticilerine teşekkür eder, tümünüze saygılar sunarım.

1980 yılında yoksul üretici köylülerin ekonomik ve demokratik örgütü KÖY-KOOP'a 59 bölge birliği, 2747 köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı birim kooperatif, yaklaşık 2.5 milyon üretici köylü ortak bulunmaktaydı. Yoksul üretici köylülerin çıkarlarını korumak ve böylece ekonomik yönden güçlenmelerini sağlamak için çalışma yapan KÖY-KOOP'un temel hedeflerinden birisi de köylülerin temel hak ve özgürlüklerinin korunup geliştirilmesi idi. Kırsal kesimdeki sömürüye son vermek için çalışma yapan KÖY-KOOP üretici köylülerden aldığı güçle kısa zamanda gelişmiş ve yoksul köylülerin umudu haline gelmişti.

KÖY-KOOP Adana Birliği ADA-KOBİRLİK'te ise 67 köy kooperatifine üye 7500 üretici köylü örgütlenmişti. Pamuk ve yerfıstığı alımına başlayan, kooperatif ortağı köylülerin traktör ve benzeri gereksinmelerini karşılayan ADAKO-BİRLİK Akın Özdemir'in sorumluluk taşıdığı dönemde önemli gelişmeler göstermiştir.

1978 yılından sonra KÖY-KOOP ve KÖY-KOOP'a bağlı birliklerin çoğunluğu kooperatifçiliğin ekonomik işlevlerinin yanısıra demokratik yönlerini de öne çıkarmaya başlamışlardı.

12 Eylül 1980'den sonra diğer demokratik örgütler gibi KÖY-KOOP'ta,

KÖY-KOOP'un yöneticileri de haksız işlemlerden ve adaletsiz yargılamalardan nasiplerini almışlardır. KÖY-KOOP içindeki gerici ve çıkarıcı kişiler 12 Eylül hareketini yapan güçlerle işbirliği yaparak kooperatifçilik hareketine büyük zararlar verdiler. Bir yandan "Milli Güvenlik Konseyi"ne yapılan ihbar sonucu KÖY-KOOP yöneticileri hakkında TCK'nun 141/1'nci maddesi uyarınca gizli örgüt sayılan KÖY-KOOP'u kurup yönettikleri savı ile soruşturma açıldı öte yandan da KÖY-KOOP yöneticileri tutuklu oldukları için yönetimdeki boşluğu doldurmak amacıyla "Kayyum" heyeti atandı. Böylece 1980 Mart ayında seçilen KÖY-KOOP Yönetim Kurulu Üyelerinin görevi sona ermiş oldu. Kayyum'ların atanması ile birlikte KÖY-KOOP davasının muhbirleri ve bu davada aleyhte tanıklık yapan bazı kişiler KÖY-KOOP'ta aktif görev aldılar.

1981 yılı Nisan ayında görevlendirilen kayyum heyetinin yaptığı açıklamaya göre KÖY-KOOP'un 520 milyon borcuna karşılık 740 milyon liralık alacak ve mal varlığı bulunmaktaydı. Buna rağmen 1983 yılında Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nca KÖY-KOOP'un tasfiyesi için dava açıldı.

1985 yılında KÖY-KOOP yöneticileri beraat ettiler ve KÖY-KOOP'un gizli örgüt olmadığı Askeri Mahkemeler tarafından karara bağlandı. Buna rağmen Kayyum Heyeti'nin görevine son verilmedi ve KÖY-KOOP hakkındaki tasfiye işlemleri durdurulmadı. Ankara İflas Memurluğu'nca oluşturulan Tasfiye Kurulu'nda 12 Eylül sonrası KÖY-KOOP yönetimini ihbar eden kişilerden muhbir Y. Şevki

Akıncı'nın yer alması düşündürücüdür.

12 Eylül sonrası KÖY-KOOP'un yüzde 98 hissesine sahip olduğu BAĞBANK'ta sermaye artırımı yoluna gidilmiş; rüçhan hakkını kullanamayan KÖY-KOOP'un hissesi büyük ölçüde azalmış, sonra da elden çıkmıştır. KÖY-KOOP'un Ankara'da bulunan merkez binası başta olmak üzere bütün gayrimenkulleri satılmıştır.

KÖY-KOOP'a bağlı birlik ve kooperatiflerin kredi ve hibeleri durdurulmuş, yatırımlar yarım kalmıştır. Birçok kooperatif ise işletme sermayesi bulunmadığı için fabrika, atölye ve benzeri tesislerini satmak zorunda kalmıştır. Böylece KÖY-KOOP'a bağlı kooperatif ve birlikler cezalandırılmak istenmiştir.

1980 sonrası ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olan anlayışın kooperatifçilik hareketine bakış açısını aşağıdaki örneklemeler ortaya koymaktadır:

1. Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın adı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

2. 1980 yılında yaklaşık 8 bin köy kalkınma kooperatifi var iken bu sayı 1986'da 5485'e düşmüştür. 1987 yılında Adana'da bulunan kooperatif sayısı 239'dur. Bu kooperatiflerin yarısından çoğu ya fesih veya tasfiye halinde ya da gayriaktif durumdadır. 1980-88 yılları arasında Adana'da kurulan kooperatif sayısı 50'dir (Yılda ortalama 6 kooperatif kurulmuştur).

3. Kooperatif yatırımlarını teşvik için "hibe" verilmekten vazgeçilmiştir. Kredi faizleri ise artırılmıştır. Devlet kredisinden yararlanan kooperatif sayısı ise çok azdır.

4. 1982 Anayasası'nın 171'inci maddesinde: "Devlet Milli Ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. Kooperatifler, Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle işbirliği yapamaz" denilmektedir.

5. 6.3.1985 gün ve 3161 sayılı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanuna

(*) 17.12.1988 günü Adana'da Ziraat Mühendisleri Odası'nca tertip edilen "Kırsal alanda kooperatifçilik" panelinde yapılan konuşmanın metnidir.

göre; Tarım Satış ve Tütün Tarım Satış Kooperatifleri dışında kalan bütün tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin kuruluş ve denetimi Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na görev olarak verilmiştir.

Söz konusu kanuna göre kooperatifçilikle ilgili olarak Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'ne verilen görevler şöylece özetlenebilir.

- Kırsal bölgelerde Tarımsal Amaçlı kooperatifçiliği teşvik etmek ve geliştirmek üzere kooperatif ve üst kuruluşlarının kurulmalarına izin vermek, etüd ve proje yaptırmak veya gerektiğinde yapmak, kooperatiflere ait tesislerin işletilmesinde yardımcı olmak, teknik ve mali yardımda bulunmak gerektiğinde ilgili kooperatifleri idari, mali ve hukuki yönden denetlemek.

- Kooperatifçiliğin gelişmesine temel olacak politika ve ilkelerin tesbit edilmesine ve düzenlemelerin yapılmasına yardımcı olacak her türlü araştırma, programlama, planlama, dökümantasyon ve eğitim hizmetlerini yapmak.

6. 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki 3476 sayılı yasa 25 Ekim 1988 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile;

- Kooperatifler birer sermaye kuruluşu haline getirilmek istenmektedir.

- Kooperatiflerin merkezi örgütlenmesine ciddi sınırlamalar getirilmektedir.

- Kooperatiflerin demokratiklik ilkesi yok sayılmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi 1980 yılından bu yana kooperatiflerin karşı karşıya bulunduğu sorunlar azalmamış, artmıştır. Gerek Anayasal ve yasal düzenlemeler, gerekse uygulamalardan kırsal kesimdeki kooperatifçilik hareketi olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Kooperatifler 1980 öncesinde olduğu gibi ortaklarının çıkarlarını savunamadıkları için tarım sektörünün de, üretici köylülerin de sorunları artmıştır.

Bilinmektedir ki tarımımız ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Tarımsal girdi fiyatları süratle artmaktadır. Bu nedenle gerek duyduğu ilaç, gübre, tohum gibi gereksinimleri zamanında karşılayamayan köylüler ilkel

yöntemlerle işletmecilik yapmaktadırlar. O nedendir ki tarımsal üretimde verimlilik birçok üründe düşmektedir. Tarımsal kredi miktarları yetersiz ve kredi faiz oranları yüksektir. Tarım ürünleri destekleme fiyatları birçok üründe üretim maliyetlerinin gerisinde kalmaktadır. Ürün alım politikasında gözlenen yanlılıklar ve ürün bedellerinin zamanında ve tamamen ödenmemesi köylüleri perişan etmiştir. Çukurova'daki karpuz, kavun ve pamuk üreticileri aşırı sıcak, yağmur ve doludan önemli ölçüde zarar görmüşlerdir. Ürün bedeli karşılığında verilen birkaç ay vadeli çekler karşılıksız çıkmıştır. Karşılıksız çek veren yönetimin güvenilirliği kalmamıştır. İzlenen ve üretici köylüden yana olmayan tarım politikası köylüleri perişan etmiştir. Günümüzde birçok köylü borcunu ödemek ve zorunlu gereksinmelerini karşılayabilmek için traktörünü, öküzünü, evini, toprağını satmak zorunda bırakılmıştır. Bu olumsuz koşullarda köylüler haklarını arayamamakta, sorunlarını da, taleplerini de dile getirememektedirler. Bunun nedeni köylülerin kooperatiflerde yeterince örgütlenmemiş olmasıdır.

Bu olumsuzluk kabul etmek gerekir ki sadece bizim ülkemizde yaşanmamıştır. Köylülerin kendi ekonomik hak ve çıkarlarını koruyabilmeleri temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesine ve demokratik kazanımların geliştirilmesine bağlıdır. Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya, Şili ve 1930'lar Almanya'sında yaşanan olaylar göstermektedir ki, *demokratik olmayan bir toplumda ve ortamda köylü haklarının kullanılmasına da, kooperatiflerin gelişmesine de olanak bulunamamaktadır.*

Kooperatifçilik hareketinin gelişmesi için şüphesiz ki demokratik bir toplumun oluşturulması gereklidir. Ancak, demokratik bir toplumun oluşumunda diğer toplum katmanlarının yanı sıra köylülerin de birer baskı grubu olarak örgütlenmesinde son derece yarar vardır. Yoksul üretici köylülerin demokratik yollardan kooperatiflerde örgütlenerek kendi hak ve çıkarlarını korumaları demokrasinin de bir gereğidir. Kooperatifler yoluyla emeklerini de, ürünlerini de koruyacak olan köylüler, demokrasinin de korunup geliştirilmesine katkıda bulunacaklardır. Bu durumda kooperatifçilik hareketinin gelişmesi sadece köylülerin geleceği açısından değil demokrasinin derinlere kök salması bakımından da önem taşımaktadır. O

nedenle kooperatiflerin gelişmesi için gerekli önlemleri almak gerekir.

Kooperatiflerin gelişmesi ve günümüzde var olan sorunların çözümü için üretici köylülerin birlik olması zorunludur. Köylüler ancak kooperatiflerde ve kooperatif üst örgütlerinde birleştikleri takdirde var olan sorunları çözebilme olanağı elde edebilirler.

O nedenle küçük üretici ve köylüler demokratik tarım kooperatiflerinde örgütlenerek bir yandan tarımsal üretim gereksinmelerini ucuza temin ederek hem maliyetin düşmesini, hem de üretimin artmasını sağlamalıdır. Öte yandan da ürünlerini uygun koşullarda değerlendirmenin olanağını elde etmelidir. Bunun için;

Bir yandan yeni köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerin kurulmasına hız verilirken, öte yandan da İzmir, Sinop, Kırklareli, Kastamonu, Muğla, Edirne, Gümüşhane, Çanakkale, Manisa, Eskişehir, Muş, Malatya ve diğer illerdeki KÖY-KOOP Birliklerinin güçlendirilmesi -ya da birlik bulunmayan illerde yeni birlikler oluşturulması- ve nihayet haksız bir uygulamaya sonucu tasfiyesi yoluna gidilen KÖY-KOOP Merkez Birliği'nin yerine yeni bir merkez birliğinin kurulması sağlanmalıdır. Mevcut yasalara göre bunun olanakları vardır.

Bugün burada yapılan panel yeni merkez birliğinin oluşumunda ilk adım olacaktır kanısındayım. 8 yıllık bir aradan sonra kooperatifçilik ve demokrasi konusunda tartışma ortamı yaratan Ziraat Mühendisleri Odası'nın yeni Kooperatifler Merkez Birliği'nin oluşmasına her türlü katkıyı vereceğine inancım tamdır.

Kooperatiflerde örgütlenen köylülerin ülke yönetimine de demokratik yöntemlerle katılımı olanaklı olacaktır. Kooperatiflerde örgütlenerek ekonomik yönden güçlenen köylüler ülkemizde demokrasinin tesisi ve gelişmesi açısından da önemli katkıda bulunacaklardır. Kaldı ki kooperatiflerde örgütlenmek köylüler için bir haktır. Bu hakkın kullanımı da kaçınılmazdır.

Çukurova ve ülkemizde demokratik kooperatifçilik hareketinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş ve bu uğurda yaşamını yitirmiş Ziraat Yüksek Mühendisi Akın Özdemir'i bir kez dah anarken tümünüze saygılar sunar, teşekkür ederim. □

Tarımsal Sorunlar ve Örgütlenme Zorunluluğu

Güven BURMA
Ziraat Y. Müh. (*)

Elbetteki bir ekonomik olayın incelenmesi o ekonomik olayda kullanılan rakamların tahliliyle olur. Ve bize sunulan rakamlara göre de ülkenin artık bir tarım ülkesi olmadığı ve hatta ileri sanayi ülkeleri arasındaki yerini aldığı ifade edilmektedir.

Hal böyle ise biz hâlâ neden kırsal kesimin güncel sorunlarını tartışıyoruz.

Çünkü bize sunulan rakamların dili ile yaşadığımız gerçekler arasında çok büyük çelişkiler var. Verilen rakamlara göre sanayileşmişiz ama, yaşadığımız gerçekler bunun tam tersini söylüyor.

Sanayileşmenin amacı, halkın refah seviyesini artırmaktır. Oysa bizde düşüyor. Sanayileşmenin amacı dengeli gelir dağılımıdır, oysa bizde iyice bozulmuş. Sanayileşmenin amacı işsizliği önlemektir, oysa bizde çığ gibi büyüyor.

Yani, kelimenin tam anlamıyla eşyanın tabiatına aykırı bir durum yaşıyoruz.

Bu aykırılığı, bu çelişkiyi bir takım rakamsal oyunlarla gözden kaçırmakla giderek ağırlaşan ülke sorunlarını çözmek mümkün değildir.

Sanayileştik diyerek tarım kelimesini umacı gibi göstermek çözümlü değildir.

36 milyon köylü ve çiftçinin kaderini birkaç tefecinin eline teslim etmek çözüm değildir.

Çiftçiyi, anasından avradından kutsal bildiği toprağına küstürmek çözüm değildir.

Ve geldiğimiz ve gideceğimiz yer olan toprağı hor bakmak çözüm değildir.

O halde nedir çözüm:

Eğer "biz temelde hâlâ bir tarım ülkesiyiz demek yasak değilse, eğer ülke ekonomisinde tarımın yeri hiç de küçümsenecek boyutlarda değildir" denebiliyorsa o zaman işe yeniden başlayıp, kırsal kesimde, dolayısıyla tarımda çok büyük sıkıntılar olduğunu ve bunların çözümlenmesi halinde sanayileşme olgusunun daha sağlıklı bir yapıya kavuşabileceğini kabul etmek gerekir.

Bu durumda da tarımın ülke ekonomisi içindeki yerini belirleyen rakamları yeniden gerçekçi bir şekilde gözden geçirip kırsal kesimin sorunlarını öncelikli olarak ele almak gerekir.

Son yıllarda kırsal kesim nüfusunun % 45'lere kadar düştüğü iddia edilmektedir. Bu bir saptırmadır. Kozan'ın İmamoğlu, Ceyhan'ın Sarımaçı köyünü ilçe yapmakla burada yaşayan insanları kâğıt üzerinde kırsal kesim nüfusundan kent nüfusuna aktarmak saptırmadır. Köylü Mehmet Ağa köyden kente göç ettiğinde ekonomik ve sosyal yaşamı tamamen köye bağımlı ise ki öyledir, ona kentli Mehmet Bey demekle hiçbir şeyi değiştiremezsiniz çünkü o gene kentte oturan köylü Mehmet Ağadır.

Gene son yıllarda tarımda çalışan nüfusun azaldığı iddia edilmektedir. Bu doğrudur. Ancak bu nüfusun sanayiye kaydığı iddia edilmektedir ki işte bu yanlıştır. Son

yıllarda sadece işsiz tarım işçisi sayısı artmıştır. Hepsisi bu.

Tarımın ülke ekonomisi içindeki yeri ihracat açısından değerlendirildiğinde de bir saptırmaya ile karşılaşırız.

Tarım ürünlerinin ihracattaki payı % 20'lere düşmüş. Oysa 1987 yılındaki toplam 9 milyar dolarlık ihracatın sadece 3 milyar doları tekstilden elde edilmiş. Peki sormazlar mı adama bre insafsızlar bu tekstil dediğiniz şey pamuk yerine demir telden mi yapılmış.

Aslında sanayi ürünü olarak ihraç eder gözüktüğümüz diğer ürünlerin de tekstilden farklı bir durumu yok. Portakalın suyu sıkılmış sanayi ürünü olmuş, buğday elenip çuvala konunca sanayi ürünü olmuş, fındığın üzerine kakao dökünce sanayi ürünü olmuş. Ve derken Türkiye çağ atlayarak ileri sanayi ülkeleri arasına girmiş.

Gelin şu aldatmacadan vazgeçelim. Yiğidin hakkını yiğite verelim. Bu gün ne taraftan bakarsanız bakınız Türkiye hâlâ tarım ve tarıma dayalı sanayisiyle ayakta durmaya çalışan bir ülkedir. Bu gerçeği kabul edelim. Ve Türkiye'nin ilk fabrikalarının bez fabrikaları, şeker fabrikaları, un fabrikaları olduğunu unutmayalım. Bu fabrikalar ülkede pamuk olduğu için yapıldı, pancar olduğu için yapıldı, buğday olduğu için yapıldı. Ve bu fabrikalar yapıldığı için demir çelik fabrikaları yapılabildi, otomobil fabrikaları yapılabildi.

Elbetteki bu asırda sanayileşmenin karşısına çıkmak çılgınlıktır. Ama rakamları saptırarak veya hergün biz sanayi ülkesi olduk diyerek sanayi ülkesi olunmuyor. Eğer her şeye rağmen bu gün ülkemizde sanayiden bahsedilebiliyorsa, bunun temelinde tarım üreticisinin ve işçinin sonsuz özveri yatmaktadır.

İşte bir örnek:

1980-86 yılları arasında ücretli ve tarım kesiminden sanayiye yarata-

(*) 17.12. 1988 günü Adana'da Ziraat Mühendisleri Odası'nca tertip edilen "Kırsal alanda kooperatifçilik" panelinde yapılan konuşmanın metnidir.

çağı kabul edilen sermaye kesimine aktarılan gelir transferi 1986 fiyatlarıyla 30 trilyon liradır. Yani 6 yıl içinde 30 trilyon lira sermaye sahiplerinin cebine kâr, rant ve faiz geliri olarak girmiş, üretici ve işçi küçülürken sermaye büyümüş, ancak ekonomide gene de bir iyileşme görülemez. Görülemez de çünkü tarım sermaye ve sanayi için sadece kaynak aktarılan ve istediğin kadar sömürebileceğin bir sektör olarak kabul edilmiş. Ta ki 1988 yılına gelinip bütün sektörlerde kriz başlayınca kadar Dikkat edilirse daha yeni yeni bir takım sanayici ve iş adamlarımız "biz galiba tarımı biraz ihmal ettik" demeye başladılar. Ama bunu da iyiniyetle söylediklerinden emin değilim. Acaba bunun altında tarıma sahip çıkıyormuş gibi görünerek GAP gibi bir cennetin paylaşım hazırlıkları başlamış olmasın.

Kim ne derse desin, bana göre bu gün ülkede çekilen sıkıntıların temelinde yanlış bir sanayileşme politikası uğruna tarımın ve kırsal kesimin ihmal edilmişliği yatar.

Bu ülkeyi yöneten insanlar bu gerçeği bilmezler mi? Elbette bilirlir. Ama IMF denen yakışıklı ve zengin damatla kıyılan nikahta tarımın sanayi ve sermayeye kurban edilmesi şartı vardır. Nikahtan vazgeçilemeyeceği için bu şart yerine getirilmiş 24 Ocak 1980'den bu güne kadar da bu şarttan hiç taviz verilmeden uygulanmıştır. İşte bunun için de ülkede tarım bir daha rayına oturamamış ve kırsal kesimin sorunları giderek çığ gibi büyümüştür.

Nitekim 1980 yılına kadar tarım üretimi açısından kendine yeterli 7 ülkeden biri iken bu tarihten sonra zaman zaman her türlü tarım ürünü ithal eden ülkelere biri haline gelmiştir.

Örneğin pamuk; Çok değil birkaç yıl öncesine kadar dünyada pamuk ihraç eden ülkeler arasında ilk 6 sırada yer alırken 1985 yılında öyle bir iş yapmışız ki kargalar güler. 1985 yılı Aralık ayında 105 centten

dış ülkelere pamuk ihraç etmişiz. Tam bir ay sonra bir bakmışız ki ülkede pamuk yok, bu defa yalvar yakır 105 centten sattığımız pamuğu tam bir ay sonra 155 centten geri almışız.

Aslında bu yıllar zarfında pamuktan soyaya kadar az veya çok ithal etmediğimiz hiçbir tarım ürünü kalmamış ama biz hâlâ tarım ürünleri açısından kendine yeterli 7 ülkeden biriyiz diye öğünmemizi sürdürüp duruyoruz.

Sayın konuklar buraya kadar IMF'den alınan emirler gereğince ülkenin en önemli sektörü olan tarımın nasıl önemsizmiş gibi gösterilmeye çalışıldığını anlatmaya çalıştım. Ancak bundan sonra tarımın ve kırsal kesimin sorunlarını bilimsel bir değerlendirmeden çok, yaşadığımız çarpıcı günlük olaylarla takdirlerinize sunmak istiyorum.

O halde nedir tarımın ve kırsal kesimin sorunları.

Tamamen dışa bağımlı hale getirilen tohumluktan, her yıl yüzde yüzün üzerinde artış gösteren gübre, akaryakıt, zirai ilaç gibi tarımsal temel girdilere kadar, ancak torpille alınabilen kredilerden ödenmesi mümkün olmayan faizlere kadar tarımda herşey sorun.

Ama asıl sorun davulun üreticinin sırtında, tokmağın başkasının elinde olması. Öylesine bir düzen ki üretim aşamasında tarımsal temel girdilere yapılan % 100 zam karşısında sesini çıkarmaya hakkı olmadığı gibi pazarlama aşamasında da benim ürünümün fiyatı budur demeye hakkı yok. Dahası ayda yılda bir sefer evine götüreceği bir çarşı ekmeği için bile kendi başına karar vermeğe hakkı yok.

Yıl 1987. Pamuk için verilen taban fiyat 650 lira civarında. Ama ekim alanları az olduğu için tüccar fiyatı 750 liraya kadar çıkarmış. Durum üretici açısından gayet iyi. Yıllardan beri belki de ilk defa rahat bir yıl geçirmek üzere. Ama gözden

kaçan bir şey var. Üreticinin para kazanması demek tüccar ve sanayicinin daha az kazanması demektir ki bu da bu düzeni kuranların asla kabul edemeyeceği bir olaydır. Derhal dışardan pamuk ithal edilerek pamuk üreticisinin para kazanmak veya sefaletten kurtulmak gibi bir takım gereksiz hayallere kapılması önlenmiş olur.

Yıl 1988. Çukurova'da buğday taban fiyatı 140 lira civarında ama ofise verebilene aşkolsun. Yok fire, yok rutubet, yok sıra derken günlerce kuyrukta beklemek de cabası. Üstüne üstlük döktüğü buğdayın parasını istemek yasak. Devlet buna alım politikası diyor ya siz inanmayın adı alım politikası ama resmen almama politikası. Üretici de bunu gayet iyi bildiği için 140 liralık buğdayı 115-120 liradan tüccara teslim ediyor. Ve bekleniyor, üreticinin elindeki buğday son gramına kadar tüccarın eline geçinceye kadar bekleniyor. Ve sonra bir açıklama buğday 200 lira isteyen hemen ofise teslim edip parasını alsın. Sormak istiyorum, hem de haykırarak sormak istiyorum sen kimin devletisin 3-5 tüccarın mı yoksa 55 milyon Türk'ün mi?

Olmaz böyle şey. Bunun adı çiftçiyle alay etmektir, bunun adı çiftçiye hakaret etmektir, bunun adı emeğe küfretmektir. At yarışlarında bile eşitlik sağlansın diye jockeyi hafif olan atın eğerine ağırlık koyarlar. Benim üreticilerimin, benim tarım emekçilerimin at kadar da mı değeri yok ki haksız bir yarışa hem de elleri ayakları bağlı olarak sokuyorsunuz.

Yıl gene 1988 pamuk taban fiyatı 840 lira. Ancak buğdayda yapıldığı gibi pamuğu almak için değil de almamak için her türlü bahane hazır. Üretici çaresizliği iliklerine kadar duymalı ki pamuğu 500-550 liradan tüccara teslim etsin.

Sanmayın ki bu oyunlar sadece pamuk ve buğday üreticisinin başına geliyor. Geçen yıl dalında 200 liradan satılan şeftali bu yıl 30 liradan satıldı. Yalnız burada gerekçe biraz farklı. 1988 yılında şeftali üretimi fazla

olmuş. İyi ama Çukurova bölgesinden pamuğu kaldırıp koskoca bölgeyi sebze ve meyve bölgesi yapmak isteyen bir tarım politikası 3 kilo üretim fazlası şeftali ile başa çıkamazken tüm ovanın sebze ve meyve bahçesine dönüşmesi karşısında ne yapar Allah bilir.

Sanayileşiyoruz ama nasıl ve neyin karşılığında.

1987 yılında sıklıkla sanayi tipi portakal dalında 200 liradan satıldı. Doğal olarak 1988 yılında bu fiyatın artması lazım. Ancak fiyatın artması demek sanayicinin tırnağına taş değmesi demektir. Derhal bölgedeki 3 meyve suyu sıkma fabrikası biraraya gelir ve anlaşılır sonuna kadar portakal almak yok. Gerekirse dışardan portakal ithal edilecek. Gerekirse Tunus'un, İtalyanın, İspanyolun tarım üreticisi zengin edilecek ama Mersinli, Dörtüllu Kozanlı narenciye üreticisi yek ekmeğe muhtaç edilecek. Peki ne yapsın Dörtüllu, Kozanlı, Mersinli üretici, gücü yok, örgütü yok, arkasında kimsesi yok. Ben ettim sen etme. Geçen yılki 200 liralık sanayi tipi portakal şimdi 120 lira. Tabii bu arada bir şişe meyve suyu fiyatı girdilerdeki artış bahane edilerek % 100 artırılabilecek o başka.

Tekrar ediyorum ben sanayinin karşısında değilim. Ben sanayileşme adı altında insanın insanı sömürmesine karşıyım. Sanayileşme uğruna hep tarım üreticisinden fedakarlık beklenmesine karşıyım. Sanayinin temelini hâlâ tarım oluşturduğu halde tarımın inkâr edilmesine karşıyım. Sanayiciyim diyen 3-5 kişinin binlerce, onbinlerce ve hatta milyonlarca kişinin kaderini elinde tutmasına karşıyım.

Sanayileşelim. Bunun bir bedeli vardır ödiyelim. Ama hep beraber, eşit şekilde.

Üreticinin alın terinin birazcık değer kazanma ihtimali karşısında yer yerinden oynatan kıyametler koparan ve bu ihtimali ortadan kaldırmak için her çareye başvurmaktan çekinmeyen bu düzenin koruyucuları,

tarımsal girdilerdeki % 100 artış karşısında duydukları ve gizlemeye dahi gerek görmedikleri sevincin hiç de iyiye âlâmet olmadığını hisseder gibiyim.

8 milyonluk bir traktör 20 milyon olmuşsa, 200 liralık akaryakıt 500 lira olmuşsa, 27.000 liralık ilaç 50.000 lira olmuşsa ve karşılığında 750 liralık pamuk 500 liraya, 200 liralık portakal 120 liraya, 200 liralık şeftali 30 liraya düşmüşse, tarım üreticisi için bunun anlamı üretim yapma demektir. Eğer hâlâ üretim yapmak için inat ediyorsan açlığa ve sefilliğe peşinen razı ol demektir.

Bu bir varsayım değil gerçeğin ta kendisidir. Hem de bu güne kadar kimsenin üzerinde ciddiyetle durmadığı ülke ekonomisini temelden sarılabilecek çok acı bir gerçek.

Son yıllarda işçi ve memurun yapılan zamlarla eline daha fazla para geçmesine rağmen enflasyon nedeniyle satın alma gücünün düştüğü ve hatta reel gelirinin % 35 civarında azaldığı söyleniyor. Yani işçi ve memur gittikçe fakirleşiyor. Bu doğrudur. Ancak tarım üreticisinin de aynı durumda olduğu söyleniyor ki işte bu yanlıştır. Çünkü tarım üreticisi işçi ve memurdan çok daha fazla ve hızlı bir şekilde fakirleşiyor. Neden dersene. Çünkü ifade edildiği gibi işçi ve memur ücretlerine az da olsa zam yapılıyor ama bunu enflasyon götürüyor. Oysa tarım üreticisinin tek gelir kaynağı olan ürünün fiyatında artış yok ki, Nitekim 1987 yılında 10 ton pamuk satan üreticinin eline 7.5 milyon lira geçerken 1988 yılında pamuktan eline sadece 5.5 milyon lira geçmiş. Üstelik 1987 yılında bir kilo pamuğu 600 liraya mal ederken 1988 yılında 850 liraya mal etmiş. Şimdi işçi ve memurun reel gelirinin % 34 azaldığını hesap eden iktisatçılarımıza soruyorum. Bu durumda benim pamuk üreticimin reel geliri ne kadar azalmıştır. Ben bir hesapyapmaya çalıştım. Tüylerim diken diken oldu. Lütfen sizler de bir hesap yapın, karşılaşılabileceğiniz raka-

mın sizleri iliklerinize kadar donduracağını zannediyorum. İşte onun için diyorum ki eğer işçi ve memur gittikçe fakirleşiyorsa çiftçi ölmüş demektir.

Burada bulunan bazı kişilerin olayın boyutlarını biraz fazlasıyla abarttığım kanaatine kapılabilirler. Haklıdır. Çünkü birkaç yıldan beri devam eden bu karamsar tablo doğru ise bu bitmiş, bu tükenmiş tarım üreticisi nasıl üretim yapıyor.

Çok basit, Sayın Başbakanımızın tavsiyelerine uyarak. Yani öz kaynaklarını kullanarak. Aletini ekipmanını, traktörünü ve giderek parsel parsel tarlasını satarak üretim yapıyor.

Önce tohumunu, gübresini akaryakıtını alıyor. Bunları alırken para pul yok. Bu dükkanlar işe başlarken onun için bir finans kaynağı. Açık senete bir imza, bütün girdiler tamam. Üretim tamamlanıyor, ürün pazara çıkarılıyor ve tabii satılmıyor. Ama diyelim satılıyor. Sıra borçların ödenmesine geliyor. Bir bakıyor ki 100 liralık gübre faizleriyle 150 lira olmuş, 1000 liralık akaryakıt 1500 lira olmuş, 10.000 liralık ilaç 15.000 lira olmuş. Üründen aldığı paranın tamamını verse borcunu ödemeye yetmez. İşte o zaman öz kaynak dediğimiz formül devreye girer. Kalan borç küçükse bir traktör satarak namusunu kurtarabilir ancak borç daha büyükse traktöre ilaveten tarlasının bir kısmını da satmak zorundadır. Böylece o yılı namusuna hâlel getirmeden bitirmiş olur ama bu defa evinin yiyeceğini bile temin etmek için tefecinin kapısını çalmak zorundadır. Ertesi yıl gene aynı komedi. Finansman kaynağı olarak kabul ettiği yerlerden tohum gübre akaryakıt temin edilir yıl sonunda tarlanın kalan kısmı da satıldıktan sonra bizim üretici bir yıl öncesine kadar kendisinin olan tarlada ırgatlığa devam eder. Son dört yıl içinde sadece Adana'nın Ceyhan ilçesinde normal yollardan değil de ödenemeyen borç karşılığı tefecilere kaptırılan arazi

tarım ve mühendislik

miktarı 10.000 dekarın üzerinde olup, bunun tamamı 20-50 dönüm toptrağı olan küçük çiftçilere atılır.

Asıl tehlike 1989 yılı için. Öyle görünüyor ki şimdiye kadar üreticiye girdi sağlayan ve finansman kaynağı görevi yapan sektörlerde bir darboğaza girdiği için kolay kolay vadeli satış yapma imkânı bulamayacaklar. Üretici dersden değil peşin para zaten geleceğini yemiştir. Bu şartlar altında tarımsal üretimin yapılamama tehlikesinden bahsetmek fazla abartılmış bir olay olmasa gerek.

Değerli konuklarım kırsal kesimin ve tarımın güncel sorunlarını dile getirmeye çalışırken, onun yürekler acısı durumunu yeteri kadar anlatabildim mi bilemiyorum. Eğer anlatamadımsa beni hoşgörün. Çünkü tarım üreticisinin durumu benim anlatmak istediğimden çok daha kötü.

Hal böyleyken şimdi bir de yol kesmeler başladı. Adana'nın ilçelerinin bütün yolları tutulmuş. Hem de devlet tarafından. Zirai ürünler vergisi diye bir levha yanında görevli memurlar. Kuş uçurtmuyor güya. Ama üretici bir delik bulup gene kaçıyor. Kaçıyor çünkü verecek bir şeyi kalmamış canını kurtarmak için kaçıyor. Bir anlık sinirinin kurbanı olup canına kıymaktan korktuğu için kaçıyor. Deveyi hamutuyla yutanlara

altın madalyalar takılan bir ülkede kendisine yapılan bu haksızlığı hazmedemediği için kaçıyor. Devletin saygınlığının yol kesip vergi toplamak gibi bir ilkelikle zedelendiğini görmemek için kaçıyor.

Lütfen yapmayın lütfen gitmeyin bu insanların üzerine bu kadar. Ülkede bir şeyler iyi gitmiyorsa bunun sorumlusu tarım üreticisi değildir, kırsal kesimin yağız emekçileri değildir.

Kaldı ki onlar bizim için karşılığı ödenemeyecek kadar çok şeyler yaparken, biz onları iliklerine kadar sömürmenin dışında hiçbir şey yapmamışız.

Artık başımızı ellerimizin arasına alıp kara kara düşünmenin zamanı gelmiştir. Kırsal kesimin sorunlarının ülkeyi temelinden sarsacak kadar büyük boyutlarda olduğunu görüp 30 milyon insanın dertlerine çözüm aramak zamanı gelmiştir. Sesini duurmalarına, örgütlenmelerine kooperatif kurmalarına engel olmak değil, yardımcı olmak zamanı gelmiştir. Üstelik kırsal kesimin örgütlenmesini kooperatifleşmesini komünizmin bir simgesi gibi göstermenin modası da geçmiştir. Sömürü düzenini devam ettirmek isteyen 3-5 açık gözün kırsal kesim örgütlenirse komünizm gelir yutturmacasına inananın zamanı geçmiştir.

Eğer bu bataktan kurtulmak istiyorsanız, eğer bizleri, eğer hepimizin olan bu ülkeyi kurtarmak istiyorsanız, kanınızı emenlere değil, işte size değerli hocalarımız, konuşmacılarımız, onlara kulak verin yeter.

Değerli basın mensupları, bu güne kadar tarım üreticisinin ve kırsal kesimin sorunlarını size yeteri kadar anlatmayı beceremedik. Bu sorunlar ya gözden kaçtı veya tek sütunluk haber olarak kaldı. Biz suçluyuz. Ama bu panel tarım üreticisinin ve kırsal kesimin sorunlarının ülke kaderinde oynadığı çok ciddi rolün hangi boyutlarda olduğunu gösterecektir. Lütfen bu sorunlara daha fazla yer ayırın, bir değil birkaç sütun ayırın, sayfa ayırın, gerekirse manşet yapın. Kırsal kesimin sorunlarının sizden göreceği destekle daha kolay çözüleceğine ve bu insanların size müteşekkir kalacağına inanıyorum.

Değerli konuklarım, ben bir bilim adamı değilim, dolayısıyla yaşadığım, nefes aldığım ortamda yüreği yanan insanların acısını onların dili ile size sunmaya çalıştım. bu yangını söndürmemiz lâzım, bu insanlara nefes payı bırakmamız lâzım. Kendimiz için, gelecek kuşaklar için ülkemiz için.

Saygılarımla. □

SAYIN ÜYEMİZ,

ÖDENTİLERİNİZİ ÇEK, YATIRMA HAVALESİ İLE
TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
271551 NOLU HESABIMIZA YATIRINIZ.

Kırsal Alanda Kooperatiflerin Önemi ve Kooperatif Benzeri Birleşmelerin (Kooperation) Nitelikleri

Prof. Dr. Nurettin YILDIRAK (*)

Bugün geleneksel köylü işletmelerinin çoğunlukta olduğu kırsal kesimde, yaşam biçimi gözle görülür bir değişimin bir başkalaşımın sancılarını yaşamaktadır. Bu sancılı durum daha çok içinde bulunan koşullara göre, ekonomik ve sosyal yaşamın çelişkilerinden kaynaklanmaktadır. Köylü günden güne değişen ekonomik ve sosyal çevre koşulları ile yeni üretim tekniklerine uyum göstermede zorluk çekmekte ve bu durum ise onu karşı karşıya bulunduğu sorunlarla yalnızlığa itmektedir. Baş döndürücü bir hızla ilerleyen ve değişen teknik karşısında giderek durumu zorlaşan köylünün en büyük çıkmazı ekonomik konularda düğümlenmektedir. İşte bu noktada köylünün yeni çevre ve ekonomik koşullara uyum gösterememesindeki zorlukları yenecek, ona yol gösterecek onu içinde bulunduğu koşullara göre hazırlayacak güçlere gereksinmesi vardır.

20. YY. başlarına değin, hemen tüm dünyada köylülerin bireysel olarak çözümleyemedikleri sorunlarını akraba, dost, arkadaş ve komşuları kanalı ile çözüm yolları aradıkları bilinmektedir. Köylünün yaşamında ve

geleceğinde etkin olan bu yardım kaynakları da belirli bir güvenceye dayanmıyordu. Yani günün koşullarına ve o andaki olanaklara göre yardımların durumu değişiyordu. Yardım kaynağı olarak varsaydığımız komşuluk ve akrabalık gibi sosyal kurumlar, herhangi bir yardım talebi karşısında kendi olanaklarına göre bu talebi karşılayabildiklerinden, sürekli ve belirli bir güvence konusu değildir.

Oysa kırsal kesimde yaşayan bireylerin kendilerine özgü düşünce ve davranış biçimleri, eğilimleri gereği her zaman başvuracakları, yardım alacakları birlikte olabilecekleri tinsel ve özdeksel varlıklara gereksinme gösteriyordu. Köylünün neden böyle bir eğilim sahibi olduğu, çoğu kez bir kentli tarafından algılanması, anlaşılması oldukça zor bir durumdu.

Köylünün gerek doğa ile çetin savaşı, üretim teknikleri, olayları çözümlenme ve önlem alma biçimleri, gerekse kendi dışında oluşan ekonomik krizler, enflasyon ve benzeri para ile ilgili olumsuzluklar nedeniyle giderek önemini ve etkinliğini kaybeden yardım alacağı eski kurum-

ların yerine koyabileceği daha güvenceli yeni kurumlara gereksinmesi vardır. Kırsal kesimde yaşayan birey için bu boşluğu giderecek onu yalnızlıktan kurtaracak kurum olarak, yine kendi gücü, kendi varlığı ve yönlendirmeleri ile kurulmuş kooperatiflerdir.

Kooperatiflerin Köy Yaşamındaki Yeri

Kooperatifler, sosyo-ekonomik açıdan köy halkını bilimsel olarak bir araya toplayan ve kendi örgütlenmesi, işlevi gereği biraraya gelen güçleri varolan olanaklarla en verimli ve en yararlı kullanan birleşmeler olarak tanımlanabilirler. Bu nedenle de kooperatifler ve kooperatifleşme köy kalkınma hareketi ile birkaç yönden birarada düşünülürler. Köyde işlevini kanıtlayabilmiş bir kooperatif örgütü köy halkının tamamlayıcısı ve ayrılmaz bir parçası durumundadır. Bu nedenle de kooperatif örgütlerini kırsal kesimde gönüllü yardımlaşma fikrini ve beraber çalışma düşüncesinin yeni önder kurumları olarak görmek mümkündür. Kooperatiflere yönelen bu güven duygusu ile yöresel girişimlerde halk yalnızlık duygusundan kurtulduğu gibi, geleceğe yönelik olarak kendisini daha güvenli olarak görmesine de yardımcı olur.

Kırsal kesimde kooperatiflerin etkinliği, yönetim ve girişim yetkilerinin üyelere dağıldığı yani tabana yayıldığı ölçüde artar. Üyelerin kendilerini kooperatif yönetiminde etkili olarak görmesi, yöresel girişimleri cesaretlendireceği gibi, toplumsal bilinçlenmeye de yardımcı olur. Böylece kooperatif örgütü üyeleri için, ekonomik yönü kadar sosyal açıdan da önem kazanır. Eğer kooperatifleşmeden fonksiyonel bir kredi ve pazarlama örgütlenmesi bekleniyorsa, böyle bir durumda köylülerin daha doğrusu üyelerin kendi arzularına uygun bir yönetim biçimine kavuşmaları ve üyelerin kendi kendilerine

(*) A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yardım ve ikmal hususu geliştirilmelidir.

Köyde amaçlanan düzenli ve olumlu değişikliği köylülerin kendi etkinlik alanına girmesi koşulu ile kooperatifler yoluyla desteklenmesi sağlanmalıdır, köyde kooperatiflere yönelen güveni sağlayabilmek için, kooperatiflerin kendi etkinlik alanlarında önemli bir sorunu çözümlenebilecek ve kendini kanıtlayabilecek sahalarda çalıştırılması gerekir. Bu nedenle, köyde görev alacak kooperatiflerin köy halkı ile ilgili sorunları çözmedeki etkinliklerinin artırılmasına ve işlev sahibi olmalarına yardımcı olunmalı, ayrıca köyde değişen dünya görüşü ve koşullara göre olumlu gelişmelere ortam hazırlanmalıdır.

Kooperatiflerin kendi sahalarında elde ettikleri başarılar halkta kooperatife yönelen önyargıları giderdiği gibi güveni de arttırır. Ayrıca kooperatif kanalı ile elde edilen gelirler, köyde çözüm bekleyen başka sorunların çözümünde kullanılarak, dengeli bir kalkınma ve olanak hazırlar. Kooperatifler elde ettikleri gelirle, köydeki tarım dışı alanlarda işyeri ve çalışma olanağı hazırlayabildikleri takdirde, kendi alanlarının dışına da taşarak köy toplumunun kalkınmasında yararlı olurlar. El sanatlarının geliştirilmesinde olduğu gibi.

Kooperatiflerin gerçekte sahibi olduğu bu avantajlı ve halk yararına yönelik durumuna her zaman doğru bir biçimde tanı konulamamıştır. Halkın kendi yararına kendi içinde birleşmesi çeşitli biçimlerde ve dozlarda olmak üzere bazı çevrelerin zararlarına neden olmuş, bazen de kazanç yollarını kapatmıştır. Bu nedenle de; aracının, tüccarın kârını kendi ortaklarına yöneltmeyi amaçlayan ve toplumsal yönü ağır basan birleşmelere karşı çıkar çevrelerince amansız bir savaş başlatılmıştır. Bu savaş devleti de yanına alan bazı güçlerce de desteklenince, bu örgütlerin ortadan kaldırılmasından -halkın

tepkilerine ve yeniden özlemine neden olacağı varsayımı ile- vazgeçilmiş, bunun yerine bu örgütlerin işlevsel açıdan değerinin düşürülmesine ve kooperatiflere yönelen güven duygularının sarsılmasına yönelik çalışmalarına hız verilmiştir. Bu tür toplum yararına ters düşen faaliyetler çoğu kez kooperatifleri yurt düzeyine yaymakla görevlendirilen resmi kurumlarca da desteklenmiştir.

Bilinçli ya da bilinçsiz sürdürülen bu tür girişimlerle kooperatiflerin güçleri sarsılmaya, halk gözünde değerleri düşürülmeye çalışılmıştır. Kooperatiflerin anılan çevrelerin gayretleriyle köy yaşamında ve tarımsal etkinliklerde geri plana itilmesi, kooperatiflerin ve eski geleneksel yardımlaşma ve dayanışma konuları yerine ikâme edilebilecek yeni birleşmeleri gündeme getirmiştir.

Kırsal kesimde kooperatif hareketinin yayılmasını engelleyen anılan güçler yanında, kooperatiflerin kendi yapılarından kaynaklanan bazı aksak yanların dışlama girişimleri, tarımda yeni birleşmelerin doğmasına neden olmuştur. Dünya tarımında 30-40 yıldanberi gözlemlenen bu birleşmeleri "tarımda bireysel iş yapma yerine, iş güçlerini birleştirmek ve birleşen işgüçleri içinde nitelikli işgücü gereksinmesi olan alanlar gözönünde bulundurularak planlı ve amaca uygun bir biçimde kullanmak" şeklinde açıklamak mümkündür. Kırsal kesimde yaşayan bireylerin işgüçlerini birleştirmelerinde gözetilen esas amaç, her bireyin her konuda tam bilgi, beceri ve yeteneğinin olmayacağı gerçeği ile, iş birleşmelerinden sonra biraraya gelecek çeşitli bireylerin çeşitli tarımsal alanlardaki daha üstün, verimli, bilinçli iş kullanımına olanak tanımadır. Ülkemizde henüz pek uygulanmayan bu tür iş birleşmeleri dışında, Avrupa'da Fransa'da, Federal Almanya'da ve Uzak Doğu'da İspanya'da kendi tarımsal yapılarına uygun bir biçimde geliştirilen çeşitli birleşme modelleri vardır.

Her ülkenin varolan tarımsal

yapısına, işbirliği ve dayanışma mantalitesine göre çeşitlenen bu yöresel birleşmeler, teori ile uygulamanın birleştirilebildiği ölçüde başarılı olabilmektedirler.

Kooperatiflerin dışında kalan bu yeni birleşme biçimlerini daha iyi bir biçimde ortaya koyabilmek amacı ile çeşitli ülkelerdeki uygulamaları sunmak yerinde olur.

Fransa'da uygulanan tarımsal amaçlı yeni birleşme biçimlerini 4 kısım altında inceleme olanağı vardır. Her dört tür birleşme ve birlikte çalışma birbirlerinden farklılık gösterse de, sonuçta hemen tüm birleşmeler işgüçleri, bilgi ve becerilerin biraraya getirilip tek tek tarımsal işletmelerde görülen eksiklik ve boşlukların giderilmesine çalışılır.

1. En basit anlamda işletme sahiplerinin sınırlı ve belirli bazı işlerde belirli kurullarla karşılıklı yardımlaşmalarının gerçekleştirilmesine yardımcı olan birleşmelerdir. Örneğin, sınırlı sayıdaki işletmelerin tarımsal etkinliklerden birinde veya birkaçında işgüçlerinin veya bilgi ve becerilerinin birleştirilmesi, sulama ve hasat gibi işlerde olduğu gibi.

2. İşletmelerde bazı üretim dallarındaki entansiteyi arttırmak için birleşmeleri, Örneğin, çapa yapma, işgücünü arttırmak, emek yoğun işlere yönelmek gibi.

3. İklim, toprak, mali ve teknik koşullar gözönünde bulundurularak entansiteyi ekonomik yönden en son düzeye kadar çıkarmak üzere işletmelerin belirli üretim dallarında olanaklarını birleştirmeleri.

4. İşletmelerin kendi varlık ve kurumlarına göre tam birleşmeleri bütünleşmeleri.

Kooperatifleşmelerde ve kooperatif-birleşmelerde edinilen deneyimler sonucu, kooperatiflerin işlemeyen veya kötü işleyen bazı yanlarını düzeltmek üzere Fransız Hükümeti 1960'lı yılların başlarında işletmelerin birlikte çalışma formlarının her türü için ayrı ayrı yasal ve kurumsal

biçimler geliştirmiştir. Aslında yeni bir birleşme biçimi olarak kabul edilen bu sistemin kökleri geçmişe dayanmaktadır (Schmidt-Volkmar. Bd. 45, H.4, 1967). Fransa'da uygulanan bu işbirliği ve birleşme sisteminin Batı Almanya'dan farklı, devletin böyle bir gelişmeyi ve birleşmeyi gerekli görmesi ve bunun için de yasal olarak her türlü önlemi almasıdır. (*)

Krebs bu tür birleşmelerin daha doğrusu tarımsal işletmelerin ortak yararlanma için biraraya gelmelerini sağlayan yasal önlemlerin alınması ile kapitalist sistemdeki halkın zararına olan kapital birikimini ve totaliter rejimlerdeki üretim etkinliklerinde görülen işlemeyen kısımların dışlanmasının mümkün olabileceğini ve bu nedenle de mükemmel bir bütünleşme örneği olduğunu ileri sürmektedir. (Krebs, K., Agrarwirtschaft Jg. 15, H. 1, 1966).

İşletmecilik açısından, işletme sahiplerinin biraraya gelerek ve birlikte çalışmalarını ile entansiteyi artırmaya yönelik bu sistem içinde, hangi işlerin birlikte çalışma ile yapılacağı, hangi işlerin uzmanlarca yürütüleceği birleşen işletme sahiplerince karar altına alınacağından, bu birleşmelerin demokratik ve teknik açılarından oldukça başarılı olacakları beklenebilir. Ayrıca Sosyolojik açılarından da, biraraya gelen işletmelerin, oluşturdukları grup yapısına yönelik etkilerinin de olumlu olacağı araştırmalarla saptanmıştır.

Kooperatif dışı bu tür birleşmeler hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek amacı ile Fransa'daki uygulamalar hakkındaki görüş ve kuralları belirtmek faydalı olacaktır.

1. Tarımsal işletmelerin en alt basamağını oluşturan, bu birleşme biçimine Fransızlar *Centre d'études technique agricole* (C.E.T.A.) adını vermişlerdir. Bu tür birleşme-

lerde, üye işletmelerin yönetiminin varolan koşullar ışığında değerlendirilmesi ve aksayan yanlarının düzeltilmesine yönelik bilgiler verilir. Bu birleşmelerde gözetilen en önemli amaç, işgücü üretkenliğinin artırılması, amaçlara uygun ve uyumlu bir biçimde kullanılması ve gelişmelerin teknik ve örgütlenme açısından optimal bir biçimde değerlendirilmesini gerçekleştirmektir.

2. Birinci birleşme türlerine oranla biraz daha gelişmiş olan bu birleşmeler, "Banque de Travail"ın yardım ve öncülüğü ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma veya İş Bankası olarak türkçeye çevrilebilen bu banka, işletme sahiplerinin biraraya gelerek gereksinme duydukları tarımsal makinaların ortak kullanımları veya satınalmaları konusunda yardımcı olur. Bankanın çiftçilere yönelik hak ve görevleri yasalarla belirtilmiştir. Bu basamakta bulunan çiftçilere sağlanan bir başka olanak da "*Coopérative Agricole de Services*" adı verilen tarımsal servis kooperatifleri çerçevesinde birleşmeleridir. Bir tür şahıs şirketleri statüsünde olan bu örgüt (societe civile particuliere de Personnes a Capital et Personnel variables) iki açıdan görev yapar.

a. Birleşen çiftçilerin (*Coopérative d'utilisation du materiel agricole*. (C.U.M.A.) Makine kooperatifi kanalı ile işletmelerde gerekli bulunan tarımsal alet, makine ve bina gibi üretime katkısı bulunan araçların sağlanması, yerleştirilmesi, tamiratlarının yapımı ve benzeri işlemleri yüklenmektedir.

Fransa'da bu tür tarımsal amaçlı birleşmelere 1967 yılında 13.500 işletme sahibinin üye olduğunu görmekteyiz.

b. Bu tür birleşmelerde gözetilen ikinci amaç, biraraya gelen işletmelerin tarımsal bina ve faaliyet alanlarını ortak kullanımına yöneliktir. Daha çok hayvan yetiştiriciliğinde söz konusu olan bu birleşmeler "*Coopérative de production an-*

imale en Commun" örgütü aracılığı ile hayvan yetiştiriciliği için gerekli tüm bina, ahır, ağıl ve benzeri yerlerden kooperasyon anlayışı içinde tüm üyelerine yararlanma olanağı sağlar. Birleşmeye üye çiftçilerin kullanımına sunulan ahırlarda bulunan hayvanlar değişmeli olarak birleşmeye dahil üyelerce bakılır. Her üyeye ait olan hayvan sayısı bellidir ve kendi sahipliliğinde kalır. Bu birleşmelerde eskiden en az 7 kişinin gerekli olduğu kuralı değiştirilerek 4'e indirilmiştir.

3. Fransa'da 1960-1964 yıllarında, tarımsal işletmelerin daha entansife olarak birlikte çalışma olanağına kavuşturulmaları amacı ile teknik ve yasal açıdan ortam hazırlama etkinliklerine hız verilmiş ve **Tarımsal İşletmelerin Birliği** anlamına gelen *Groupement Agricole d'exploitation en Commun* (G.A.E.C.) örgütü kurulmuştur. Bu örgüt Fransız ilgili yasalarına (Code Civil) göre bir tür şahıs şirketi hüviyetini taşımaktadır. Bu örgütün kurulmasında öngörülen temel amaç, birleşmeye üye her işletmenin hak ve ödevlerini eşitlik içinde yerine getirmelerine yöneliktir. Aynı zamanda da birleşme ile oluşturulan örgütler her üyenin işletmelerdeki tüm işlere aktif bir biçimde katılmasını sağlamaktadır. bu tür birliğe üye olan işletme sahipleri kendi arazilerinin mülkiyetini mi, tasarruf hakkını mı devredecekleri veya kira biçiminde birleşmeye vereceklerinin belirtilmesi gerekmektedir. Bu tür birliklere üye sayısı 2-10 arasında tutulmuştur. Bu birliklere tüzel kişilerin üye olması mümkün değildir (Schiller 1973, s. 117). Bu birliklerde her üyenin sermaye payı kadar oy yetkisi vardır ve birliğin en yüksek karar organı üyelerin oluşturduğu topluluktur. Bu birliklere tarımsal işletmeler ya belirli üretim kolları ile örneğin yalnızca şeker pancarı, patates veya hububat üretimi ile sınırlı olarak katılabilecekleri gibi, işletmenin tüm üretimi ile de katılabilmektedirler (Schiller, 1970).

(*) Fransa'da bu tür birleşmeler için 62-933 Sayılı Yasa ile Code Civil ve Code Rural'da gerekli değişiklikler yapılmıştır.

**BİRLEŞMELERİN
(KOOPERASYONLARIN)
YARARLARI**

Avrupa'da Fransız ve Federal Almanya'da görülen ve giderek gelişme eğilimi gösteren bu birleşmelerin çok çeşitli açılardan yararlı oldukları saptanmıştır.

İşletmelerin çeşitli biçim ve yoğunlukta biraraya gelme yararlarını çok basit olarak 10 maddede toplamak mümkündür (Lipinsky 1967, s. 94).

1. Birleşmelerle oluşan toplulukta yatırımla ilgili sorunların daha kolay çözümleneceği.

2. Her işletme başına düşen sabit masraflar birleşme ile daha aşağı düzeylere çekilir.

3. İşletmelerin sahip olmak zorunda oldukları sermaye yükü de birleşme sonucu azalır.

4. Yabancı sermayeye duyulan gereksinim azalır.

5. Tek tek işletmelere oranla birleşme ile oluşan örgütün kredi alma ve kullanma şansı daha da yükselir.

6. Girişimin risk oranları da tek tek işletmelere göre daha da düşer.

7. Her işletmenin istihdam etmek zorunda olduğu işgücü miktarı birleşme nedeni ile düşer.

8. Bu tür birleşmelerde hem her tarımsal işletme açısından, hem de birleşmenin tümü yönünden iş üretkenliği artar.

9. İş güçlerinin kullanılacağı alanlar açısından uzmanlaşma olanakları artacağı gibi, birleşme ile oluşan toplulukta iş bölümü olanakları da artar.

10. Üyeler sosyo-psikolojik açıdan birbirlerine güç katacaklarından girişim güçleri artar ve kendilerini daha güvenli hissedebilirler.

Ülkemizdeki tarımsal işletmelerin özellikleri gözönünde bulundurulduğunda, bu işletmelerin yaklaşık % 78'inin, 50 dekardan daha küçük olduğu ve sermaye sınırlılığı sorunlarıyla karşı karşıya bulunduğu görülür (Yıldırak 1982, s. 142).

Bütün bunlara ek olarak köylünün halen benimsemekte zorluk çektiği tarım teknikleri, haberleşme olanaklarından yoksun bulunuşu ve çok çeşitli sosyo-ekonomik ve hatta psikolojik nedenlerle yeniliklere yönelik eksik eğilimi ve benzeri nedenler gözönüne alınırsa bu tür uygulamalar için ülkemizde elverişli ortamın

bulunduğu anlaşılır. Tarımsal işletmelerin sağlam bir ekonomik yapıya ve geçim gücüne kavuşması gelecekte bu tür birleşmelerle biraraya gelmesine ve doğru olduğu kesinleşen girişimlerin aynen uygulanmasına bağlıdır. □

KAYNAKÇA

IRRION, H.: Maschinenringe, Maschiengemeinschaften und Agrarstruktur, in Mitteilungen der DLG, 86, jg., H. 42 1971, s. 1079-1080.

Krebs, K.: Französische Rechtsgrundlagen zur Förderung des Verbundes landwirtschaftliche Betriebe zu gemeinsamer Nutzung, Agrarwirtschaft, jg. 15, H.1, 1966, s. 28.

Lipinsky E.E.: Neue Formen wirtschaftlicher Kooperation in der Landwirtschaft, Bonn 1967.

Schiller, Otto und seinen Mitarbeitern: Agrarstrukturen in weltweiten Wandel. Saarbrücken 1973.

Schmidt-Volkmar, A.: Intensität und Formen der Zusammenarbeit im landwirtschaftlichen Produktionsbereich und Ihre Bedeutung für das Leitbild von Landwirtschaftlichen Betrieb - dargestellt am Beispiel Frankreich-, Berichte über Landwirtschaft, Bd. 45. H.4 1967.

Yıldırak, Nurettin: KMöy Sosyolojisi -I., A.Ü. Ziraat Fakültesi No: 90, Ankara 1982.

DUYURU

**ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI'NA ÜYE OLMAK İÇİN
İSTENEN BELGELER**

- 1- 2 ADET FOTOĞRAF
- 2- NÜFUS CÜZDANI ÖRNEĞİ
- 3- 8.000 TL. KAYIT VE KİMLİK ÜCRETİ
- 4- MEZUNİYET BELGESİ

"Gülüşleri Gülüşlerimiz"

Muzaffer İhan ERDOST

Yurdum, acıyla yorgun gibisin şimdi.

Yurdum, düşürülmüş oğullarınla, kızlarınla kederli gibisin şimdi.

Yurdum, gövdeleriyle özgürlüğümüzü koruyan duvar, bilinçleriyle karanlığı kuşatan ışıktı onlar, onlarla özgürlüksün şimdi, ışıksın.

Yurdum, kan akarken vurulu şahdamarından, kanın gövrettiği umutsun şimdi.

Yurdum, onlar senin bağrından doğdular, bağrına düştüler, bir akşam alacasında sendikadan çıkarken, bir sabah derse girerken ya da gazeteye giderken, bir gece uykusunda özgürlüğün düşünü görürken.

Yurdum, toprak olmadı onlar, çünkü sen toprak değilsin: sen dağ, deniz, bayır, ırmak da değilsin. Sen halksın. Sen kimi zaman engin, kabaaran kimi zaman bulanık, ama her zaman coşkuyla geleceğe akan derin bir tarihsin.

Yurdum, senin umudun, senin direncin, onların söndürülememiş bilincidir. Sen onlarla dirençsin, sen onlarla umutsun, sen onlarla geleceksin ve aydınlıksın. Sen bizim gururumuz, övüncümüzsün onlarla.

Ve görüyorsun işte: Oğullarının, kızlarının gözleriyle şimdi burada gören sensin. Ve söylüyorsun işte: Kızlarının, oğullarının ağızlarıyla söyleyen sensin yurdum. Biz seniz, sen bizsin çünkü. Yurdum, şimdi, bugün, bu anda, buradasın, bu kümenmiş küçücük toprağın çevresinde.

Özgürlük ateşinin, o ilkel çobanın yaktığı ateşin, bedenden bedene, bilinçten bilince süren, büyüyen, yayılan ateşidir şimdi burada ışıldayan.

Onlar, karanlığın kör kuyularından geldiler, zor ve zorbalığı kuşanıp geldiler, emeğimizi pusuya düşürmek için geldiler, yani özgürlüğümüzü, yani şafağı, yani gül kırmızısı sevdanı. Sen o sevdasın işte.

Emeği ve özgürlüğü kuşanıp, emeği ve özgürlüğü donatmaya coşkuyla koştuğun yere, karanlığın küf kokan diplerinden geldiler onlar. Karanlıkta durdular, karanlıktaydı yüzleri, kendileri gibi.

Sen ışıktın ve ışığı koşturuyordun toprağı karan ellerden, pamuk toplayan ellere, iğleri saran ellere, haberleri dizen ellere. Tohumun filizlenen yeşili, başaklanan sarısı, kınalı buğdayı. Kızlarımız kadar ince, gelinlerimiz kadar heyecanlı, delikanlılarımız kadar coşkuyla koşuyordun kentten kıra ve kırdan kente. Halkının solgun bedeniyle bedenleşip, bütünleşip, güçlenmeye. Karanlığı aydınlığa çıkarmaya.

Vuruldun, soluksuz kaldın ama, öyle canlısın ki, yüzbinlerin soluğusun. Kaldı kımıldamadı kolların ama öyle güçlüsün ki, milyonların koluşun şimdi; sabanı toprağa daldıran, şalteri indiren, vitesi çeviren, makinaları koşturan. Ve öldürülemez özgürlük bilincinin yükselen ateşisin.

Çiçeğe durunca zerdali nasıl vurursa acı soğuk, öyle vurdularsa seni, kaygılanma, vurulan çiçeklerimizdir,

ama biz kocaman, yurdumuz kadar kocaman, insanlarımız kadar iri bir ağacız. Toprağa düşen bedenlerinizden büyüyen kocaman bir ağacız şimdi. Yeniden sürüyoruz dallarımızı o öldürülemeyen gövdelerden. Yapraklandık siz olduk, çiçeklendik siz olduk ve özgürlüğün kendisi olacağız.

Yineleyeceğim. Bizim ölümsüz ölülerimiz bir "gülüş"tür. İpte bir "gülüş"tür bizim öldürülemez ölülerimiz. Vuruldukları zaman, kalbinin üstünde o kırmızı kan gülü açarken, bir gülüştür onlar. Yurdumuz kadar büyük bir gülüş. Geleceğimizin, özgürlüğümüzün öldürülemez gülüşüdür onlar.

Bir gülüştür anılarımızda Akın. Mamak cezaevinin koşularında anımsadığım gülüşüyle. Mahkeme salonlarında selam olan gülüşlerimizle. Kızılay'da bir öğlenüstü bulvardan geçerken, pırıl pırıl ışılan ırmak gibi akan bir gülüştü o. Akışan halkının gülüşüyle güleşene değin hep o gülüş olarak kalacak.

Dostum, arkadaşım, kardeşim, yaran nerde diye sormuyorum, acın nerde diye sormuyorum. Yaranı inancımız olarak, acını direncimiz olarak, soluksuz kalan gövdeni umudumuz olarak yurdun dört yanından getirdik ve götüreceğiz yurdun dört yanına. Götüreceğiz ve götürüyoruz, özgürlüğün okyanusuna.

Dostum, arkadaşım, kardeşim,

Gülüşün gülüşümüz olsun.

Gülüşleri gülüşlerimiz olsun.

—
—
—

Kam K
Resit by 02/03/01
Mehmet Sarbolok

11627 xlf L.

12172

9454 - Resit